

Національний Університет
“КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ”
Факультет Економічних Наук

Є. М. Орел

“ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ”
методичні матеріали

Для студентів Факультету правничих наук
Спеціальність “Правознавство”

Основи економічної теорії: методичні матеріали. Для студентів
Факультету правничих наук. Спеціальність “Правознавство” / Укл.
Орел Є.М. – К.: НаУКМА, 2004. 70 с.

Укладач

Орел Євгеній Миколайович

Рецензент:

Л. В. Пан, канд. екон. наук, доцент

Затверджено до друку Вченою радою НаУКМА

Протокол № 34 (5) від 20.05.04 р.

Національний Університет
“Києво-Могилянська Академія”
Факультет Економічних Наук

**“ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ:
навчально-методичні матеріали”**

(для студентів Правничого Факультету)

Викладач
Кандидат економічних наук

Орел Є.М.

Схвалено кафедрою “___” _____ 200_ р.

Декан ФЕН
Доктор економічних наук
Професор

Бажал Ю.М.

Зміст

	стор.
Робочий тематичний план навчальної дисципліни “Основи економічної теорії” (Частина 1, Триместр 4)	4
Семінари 1-4 (ч.1, тр.4)	5-17
Проміжний тест №1 (ч.1, тр.4)	18-20
Семінари 5-9 (ч.1, тр.4)	21-34
Проміжний тест №2 (ч.1, тр.4)	35-36
Семінари 10-11 (ч.1, тр.4)	37-40
Заліковий тест (ч.1, тр.4)	41-43
Питання для самостійної роботи (ч.1, тр.4)	44
Література (ч.1, тр.4)	44
Робочий тематичний план навчальної дисципліни “Основи економічної теорії” (Частина 2, Триместр 5)	45
Семінари 1-3 (ч.2, тр.5)	46-54
Проміжний тест №1 (ч.2, тр.5)	55-56
Семінари 4-6 (ч.2, тр.5)	57-62
Проміжний тест №2 (ч.2, тр.5)	63-64
Семінари 7-8 (ч.2, тр.5)	65-66
Іспитовий тест (ч.2, тр.5)	67-69
Питання для самостійної роботи (ч.2, тр.5)	70
Література (ч.2, тр.5)	70

**РОБОЧИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ” (Частина 1)**

ОБСЯГ, годин	88	
з них:		Триместр викладання – 4
- Лекційних	26	
- Семінарських	22	Форма контролю – залік
- Консультацій	2	
- Самостійних робіт	38	Кредитів за курс – 1.5

Анотація

Курс “Основи економічної теорії” пропонує студентам базові концепції економіки. Метою першої частини курсу (4-й триместр) є розкриття загальноекономічних проблем та основ мікроекономіки. В процесі навчання підкреслюється взаємозв’язок теоретичної економіки та економічної політики.

ЛЕКЦІЇ

(номер Теми в першій колонці відповідає номеру Лекції)

		(годин)
ТЕМА 1	Предмет і метод економічної теорії	(2)
ТЕМА 2	2-а) Загальні проблеми економічного розвитку.	(1)
	2-б) Економічні системи і моделі.	(1)
ТЕМА 3	3-а) Попит і пропозиція	(1)
	3-б) Еластичність попиту і пропозиції	(1)
ТЕМА 4	Теорія споживацького вибору	(2)
ТЕМА 5	Теорія виробництва і граничного продукту	(2)
ТЕМА 6	Витрати виробництва і прибуток	(2)
ТЕМА 7	Моделі ринку – 1	(2)
ТЕМА 8	Моделі ринку – 2	(2)
ТЕМА 9	Фактори виробництва	(2)
ТЕМА 10	Ціноутворення і ефективність використання ресурсів	(2)
ТЕМА 11	11-а) Ринкова рівновага	(1)
	11-б) Ефективність ринку і соціальна справедливість	(1)
ТЕМА 12	Неспроможність ринку	(2)
ТЕМА 13	13-а) Теорія суспільного вибору	(1)
	13-б) Роль держави в ринковій економіці	(1)

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

СЕМІНАР 1. (Теми 1, 2-а, 2-б) Предмет і метод економічної теорії. Загальні проблеми економічного розвитку. Економічні системи і моделі (2 год.)

Семінар 1. Частина 1. Предмет і метод економічної теорії. Загальні проблеми економічного розвитку.

Предмет, методологія та методи економічної теорії.

Позитивна і нормативна економіка.

Цілі економічної політики.

Мікро- і макроекономіка.

Потреби та їх класифікація.

Економічні ресурси.

Розподільча та виробнича ефективність.

Крива виробничих можливостей.

Альтернативна вартість.

Фактори економічного зростання.

Література: [1а(б): с.7-22, 31-51, 77-95], [2: с.9-70], [4: с.37-46], [6: с.16-19]

Завдання 1-1

Яка думка є правильною:

- 1.) Економічна теорія вивчає людську діяльність, пов'язану з виробництвом і обміном товарами та послугами – **неправильно**;
- 2.) Економічна теорія вивчає, як суспільство використовує обмежені ресурси для задоволення безмежних потреб людства – **правильно**.

Чи правильне це твердження:

Економічна теорія спирається на єдину методологію, тому й рекомендації, що дають для економічної політики різні економісти, мають бути однаковими – **неправильне**;

Чи правильне це твердження:

Економіка не є точною наукою, але вона використовує статистичні методи аналізу, які допомагають визначити поточний стан національного господарства та спрогнозувати його подальший розвиток – **правильне**.

Завдання 1-2

До якого типу – **позитивні чи нормативні** – відносяться такі твердження:

- 1.) Попит на робочу силу в Україні зріс, про що непрямо свідчить збільшення кількості об'яв типу “Пропоную роботу” – **позитивне**;
- 2.) Група з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей підготувала документ, який містить 40 рекомендацій Уряду України – **позитивне**;
- 3.) Для успішного виходу певної країни з боргової ями слід реструктуризувати зовнішній борг – **нормативне**;
- 4.) Дефіцит Державного бюджету не повинен перевищувати 1.7% ВВП – **нормативне**.

Завдання 1-3

Потрібно визначити, чи відносяться наступні дані до рівня мікроекономіки, чи макроекономіки:

- 1.) Менеджер заводу “Оболонь” сповіщає про збільшення обсягу виробництва безалкогольного пива за минулий квартал поточного року – **мікро**;
- 2.) Інфляція в Країні А становить 35% на рік – **макро**;
- 3.) Сім'я Іваненко збільшила частку свого сукупного доходу, що йде на заощадження – **мікро**;
- 4.) У поточному місяці в Країні А рівень безробіття становить 4.2% – **макро**;
- 5.) По всій країні у 1.5 рази зросла ціна на цигарки “Пріма”, тому курці почали переходити на цигарки “Прилуки” – **мікро** (або **“мета”**, тому що мова йде про цілу галузь);

Завдання 1-4

Зобразимо криву виробничих можливостей економіки гіпотетичної країни за такими даними:

Вид продукту	Виробничі альтернативи				
	A	B	C	D	E
Автомобілі, тис. шт. (горизонталь)	0	2	4	6	8
Пшениця, тис. тонн (вертикаль)	30	27	21	12	0

- 1) Про що свідчить те, що економіка знаходиться на одній із цих 5 точок?
- 2) Якщо економіка знаходиться, у точці F з координатами (4;15), чи досяжна буде ця комбінація продуктів? Чому? В яких напрямках можливий розвиток економіки?
- 3) Якщо економіка знаходиться, у точці G з координатами (5;25), чи досяжна буде ця комбінація продуктів? Чому? Коли ця точка буде досяжна?
- 4) Зобразіть (приблизно) нову криву виробничих можливостей у таких випадках:
 - а) Виробництво автомобілів застосовує нові технології, що сприяють збереженню ресурсів;
 - б) Нові засоби захисту рослин підвищили врожайність пшениці;

- с) Населення міст і сіл збільшилось на 30% відсотків.
- 5) Якщо виробляється 2 тис. шт. автомобілів, то яка буде альтернативна вартість виробництва додаткових 2 тис. шт.? а ще 2? Поясніть.

Для дискусії

Прокоментуйте наступний вислів:

Економіст – це людина, яка не тільки вміє зробити прогноз, але й спроможна пояснити, чому цей прогноз не відбувся.

Семінар 1. Частина 2. **Економічні системи і моделі**

- 1) Суть економічної системи:
 - а) Національна економіка та її основні компоненти;
 - б) Визначення економічної системи;
- 2) Адміністративно-командна економіка:
 - а) Її принципи:
 - і) Державна власність на переважну більшість факторів виробництва;
 - ii) Директивне планування зверху до низу;
 - iii) Державна регламентація розподілу виробленої продукції та отриманих доходів;
 - б) Найбільш ілюстративні приклади країн з адміністративно-командною економікою;
 - с) Чи є в наш час країни з яскраво вираженими рисами адміністративно-командної економіки?
- 3) Принципи ринкової економіки:
 - а) Приватна власність;
 - б) Свобода підприємництва і вибору;
 - с) Особиста зацікавленість в результатах праці та бізнесу;
 - д) Конкуренція;
 - е) Обмежена роль держави
- 4) Змішана економіка
- 5) Моделі в рамках економічних систем
 - а) Американська;
 - б) Японська;
 - с) Шведська.
- 6) Соціально-орієнтована економіка:
 - а) Принципи;
 - б) Приклади;

Для обговорення

Чи має українська економіка риси соціально-орієнтованої ринкової економіки?

СЕМІНАР 2. (Теми 3-а, 3-б) Попит і пропозиція.
Еластичність попиту і пропозиції

(2 год.)

Закон попиту.

Детермінанти попиту:

- Смаки (уподобання) покупців
- Кількість покупців
- Доходи покупців
- Ціни на споріднені товари
- Сподівання (очікування) покупців
- Податки і дотації (!?)

Попит і величина попиту.

Закон пропозиції.

Детермінанти пропозиції:

- Ціни на ресурси
- Технологія виробництва
- Податки і дотації
- Ціни на інші товари
- Очікування продавців
- Кількість продавців

Пропозиція і величина пропозиції.

Ринкова рівновага.

Нормувальна функція ціни.

Результати зміни попиту та пропозиції.

Цінова еластичність попиту та пропозиції.

Детермінанти цінової еластичності попиту:

- Наявність товарів-замінників
- Питома вага ціни товару в доході споживача
- Міра важливості товару
- Період часу після зміни цін

Детермінанти цінової еластичності пропозиції:

- Період часу після зміни ціни
- Вартість розширення виробництва
- Взаємозамінюваність ресурсів у виробництві
- Можливості та вартість зберігання товару

Перехресна еластичність попиту.

Класифікація товарів за критерієм спорідненості:

- взаємозамінні
- взаємо-доповнювані
- незалежні.

Еластичність попиту за доходом.

Нормальні товари.

Товари нижчої якості.

Товари Гіффена.

Література: [1а(б): с.54-76], [1б: с.151-174], [2: с.86-91, 393-410]

Для обговорення (до питання про детермінанти попиту)

Після подій 11 вересня 2001 року в Нью Йорк Сіті в 4 рази збільшився попит на мобільні телефони.

ПИТАННЯ: Під який детермінант потрапляє це явище?

До питання зміни попиту та зміни пропозиції

Якщо відбулася зміна величини попиту, значить, сталася зміна пропозиції. Якщо – навпаки – відбулася зміна величини пропозиції, значить, сталася зміна попиту. Або – узагальнюючи – зміна під впливом цінового фактору на одну сторону рівноваги відбувається внаслідок впливу нецінового фактору (факторів) з другого боку рівноваги.

Завдання 3-1

Визначення характеру спорідненості двох товарів.

- 1) Ціна на Продукт А знизилась на 20%, а величина попиту на Продукт Б збільшилася на 25%. Якими за критерієм спорідненості є Продукти А і Б? (*тут – саме величина попиту, а не попит, тому що змінюється рівноважна кількість продукту Б*) – **Товари взаємодоповнювані.**
- 2) Ціна на продукт А зросла на 25%, а величина попиту на Продукт Б збільшилася на 20%. Якими по за критерієм спорідненості є Продукти А і Б? (*те ж саме*)) – **Товари взаємозамінні.**
- 3) Ціна на продукт А зросла на 60%, а величина попиту на Продукт Б не змінилася. Якими за критерієм спорідненості є Продукти А і Б? (*те ж саме*) – **Товари незалежні.**

Завдання 3-2

Визначення якості товару з точки зору співвідношення динаміки попиту на нього в залежності від доходів споживачів.

- 1) Доходи населення зросли на 5%, а попит на Продукт А збільшився на 4%. Чи є Продукт А “нормальним” товаром, чи товаром нижчої якості? – **“Нормальним”.**
- 2) Доходи населення знизились на 5%, а попит на Продукт А збільшився на 6%. Чи є Продукт А “нормальним” товаром, чи товаром нижчої якості? – **Нижчої якості.**
- 3) Доходи населення знизились на 5%, а попит на Продукт А незмінився. Чи є Продукт А “нормальним” товаром, чи товаром нижчої якості? – **Цей продукт не є еластичним по доходах.**

Завдання 3-3

За даними таблиці, що ілюструє ринок бензину в місті Н,

Ціна (гр.)	Обсяг попиту (млн.літрів у тиждень)	Обсяг пропозиції (млн.літрів у тиждень)
1,10	130	40
1,40	105	60
1,70	80	80
2,00	55	100
2,30	30	120

необхідно:

- 1) побудувати криві попиту та пропозиції;
- 2) визначити рівноважну ціну та рівноважну кількість; – **1,70 гр. та 80 млн.л.**
- 3) якщо ціна буде встановлена на рівні 1,40 гр за 1 літр, то буде надлишок чи дефіцит? В якій кількості? – **буде дефіцит у 45 млн.л.**
- 4) якщо ціна буде встановлена на рівні 2,00 гр за 1 літр, то буде надлишок чи дефіцит? В якій кількості? – **буде надлишок у 45 млн.л.**
- 5) Зростання реальних доходів населення дозволило людям придбавати на 45 млн. літрів на тиждень більше бензину за кожним рівнем цін:
 - a) Чи бензин є “нормальним” товаром, чи товаром нижчої якості? – **Бензин є “нормальним товаром”, тому що зростання доходів споживачів спричинило збільшення попиту на бензин.**
 - b) Що станеться з кривою попиту та кривою пропозиції? – **Крива пропозиції не зміститься, а крива попиту – зміститься вправо та вгору.**
 - c) Якою буде тепер рівноважна ціна? – **2 гр.**
 - d) Як відреагують постачальники, і що після цього станеться з кривою пропозиції та рівноважною ціною (необхідна приблизна оцінка)? – **Постачальники почнуть вкладати більше інвестицій саме у цей бізнес. Крива пропозиції зсунеться вправо, збільшиться рівноважна кількість. Рівноважна ціна стане менше 2 гр., але чи буде вона така ж (або більша, або менша), як була попередня рівноважна ціна, залежить від того, який характер матимуть зміни попиту та пропозиції, тобто**
- 6) Почисліть еластичність попиту за ціною на ділянках:
 - a) 1,10-1,40; – **0,9 (0,87)**
 - b) 1,70-2,00 – **2,3 (2,28)**
 - c) Чи можна вважати попит еластичним? Чому він різний на різних ділянках кривої? – **При високих цінах ми маємо малі кількості. Крім того, якщо ціна висока, то її частка в доходах споживача зростає, отже, її підвищення веде до більшого скорочення попиту. І т.д.**

Завдання 3-4

Що станеться із рівноважною ціною товару та його рівноважною кількістю, якщо:

- (1) Пропозиція зросла, попит не змінився?
- (2) Попит зменшився, пропозиція не змінилась?
- (3) Попит збільшився, пропозиція збільшилась?
- (4) Пропозиція зменшилась, попит не змінився?
- (5) Попит зменшився, пропозиція збільшилась?
- (6) Попит збільшився, пропозиція не змінилась?
- (7) Пропозиція збільшилась, попит збільшився?
- (8) Пропозиція зменшилась, попит збільшився?

Завдання 3-5

Гіпотетична країна планує відмінити ПДВ на такі види продуктів: пшениця та автомобілі. Припустімо, що одночасно відмінити ПДВ на обидва продукти неможливо. З якого продукту почати, щоб втрати для бюджету були найменші?

Варіант відповіді: Слід використати категорії еластичності попиту. Пшениця значно менш еластична, отже, втрати будуть суттєві, а додатковий виторг за рахунок збільшення доходів не перекриє втрати. Тому слід почати з автомобілів. Там втрати будуть менші. Зате додатковий виторг суттєво збільшиться, отже, збільшиться сума для застосування податку на прибуток.

Для обговорення

Пункт 1. Формула середньої точки.

З арифметичної точки зору правильно було б використовувати формулу середньої точки. Але з психологічної точки зору – точніше було б брати оригінальні значення, тобто ті, по відношенню до яких відбувається зміна ціни. Адже покупець жвавіше реагує на зниження цін, ніж на їх підвищення. І саме це відображає стандартна формула коефіцієнту еластичності. Те ж саме стосується і пропозиції, тільки тут усе навпаки: продавець жвавіше реагує на підвищення ціни, ніж на її зниження.

Приклад: $P_1=5$, $Q_1=500$; $P_2=6$, $Q_2=400$.
 $(400-500)/400 / (6-5)/6 = 25\% / 16.7\% = 1.5$
 $(400-500)/500 / (6-5)/5 = 20\% / 20\% = 1.0$
 $(400-500)/450 / (6-5)/5.5 = 22,2\% / 18,2\% = 1,2$

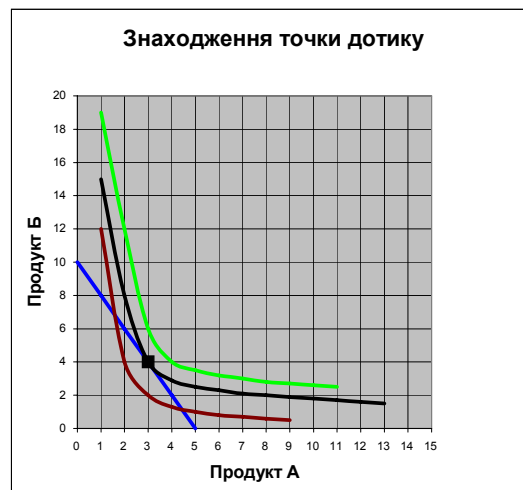
Пункт 2. Нульова еластичність попиту за доходом.

Якщо попит на товар має “нульову” еластичність за доходами, до яких товарів його віднести:

- нормальних?
- нижчої якості?
- незалежних від динаміки доходів споживачів?
- товарів першої необхідності?

1. Загальна і гранична корисність.
2. Закон спадної граничної корисності.
3. Чинники поведінки споживача:
 - 3.1. *Раціональна поведінка (прагнення до максимізації корисності)*
 - 3.2. *Смаки і уподобання*
 - 3.3. *Бюджетні обмеження*
 - 3.4. *Ціни.*
4. Максимізація корисності:
 - 4.1. *Правило максимізації корисності – усно*
 - 4.2. *Правило максимізації корисності – в алгебраїчній формі*
5. Гранична корисність як причина спадного характеру кривої попиту.
6. Бюджетне обмеження.
7. Криві байдужості:
 - 7.1. *Чому вони мають саме вигляд кривих?*
 - 7.2. *Чому вони вгнуті в бік точки відліку?*
 - 7.3. *Чи можуть перетинатися криві байдужості, що відносяться до одного й того самого споживача, за інших рівних умов?*
8. Ефект доходу та ефект заміщення.
9. Визначення точки рівноважного положення споживача та побудова кривої попиту.

Література: [1b: с.175-196], [2: с.411-423], [3: с.449-476]

Правило максимізації корисності: $MU_A / P_A = MU_B / P_B$

Якщо, наприклад, дешевшає товар А, то маємо нерівність, яку можна вирівняти за рахунок додавання до “кошика покупця” певної кількості одиниць товару А (що нам дозволить зробити вже відомий ефект доходу). Додавання відбувається – враховуючи спадну корисність кожної наступної одиниці продукту – до того моменту, коли рівність встановлюється.

Завдання 4-1

Вихідні дані для пошуку комбінації продуктів А і Б, за якої максимізується загальна корисність при доході у 20 гривень

Одиниці продукту	Продукт А: ціна = 2 гр.		Продукт Б: ціна = 4 гр.	
	Гранична корисність одиниці продукту (в ютилях)	Гранична корисність на 1 гривню вартості одиниці продукту	Гранична корисність одиниці продукту (в ютилях)	Гранична корисність на 1 гривню вартості одиниці продукту
[1]	[2a]	[2b]	[3a]	[3b]
Перша	20	10	48	12
Друга	16	8	40	10
Третя	14	7	36	9
Четверта	12	6	32	8
П'ята	10	5	24	6
Шоста	8	4	12	3
Сьома	6	3	8	2

Одне з основних припущень – грошовий дохід використовується повністю. Ніяких заощаджень, і – ніяких боргів.

Зведена таблиця до випадку 1:

№ ітерації	Можливості вибору	MU на 1 гр. вартості одиниці продукту	Рішення покупця	MU одиниці продукту (ютилі)	TU після ітерації	Обрана комбінація з 2-х продуктів	Залишок грошей після кожної ітерації
1	Перша А Перша Б	10 12	12	48	= 48	1Б	20 – 4 = 16
2	Перша А Друга Б	10 10	10 10	20 40	48+(20+40)= = 108	1А + 2Б	16 – (2+4) = = 10
3	Друга А Третя Б	8 9	9	36	108 + 36 = = 144	1А + 3Б	10 – 4 = 6
4	Друга А Четв. Б	8 8	8 8	16 32	144+(16+32)= = 192	2А + 4Б	6 – (2+4) = = 0

Можна підібрати інші комбінації товарів А і Б згідно з бюджетними обмеженнями у 20 гривень і переконатися, що загальна корисність буде меншою за 192 ютилі.

Якщо залишити суму використовуваного доходу на рівні 20 гривень, але підвищити ціну на товар Б, то правило максимізації корисності не буде дотримано з точки зору

математичних розрахунків. В цьому можна переконатися, якщо підставити в розрахунки відповідні дані.

Але навіть якщо правило до кінця не виконується – через бюджетні обмеження – все одно спостерігається тенденція до досягнення такої загальної корисності, при якій кожна гривня, що її витрачено на останню одиницю кожного з продуктів, повинна давати однакове задоволення, однакову корисність.

Проте, якщо після підвищення ціни товару Б до 8 гривень збільшити використовуваний дохід споживача з 20 до 26 гривень, то підрахунки дадуть абсолютно однакову корисність в розрахунку на 1 гривню, що її споживач отримає від придбання останньої одиниці кожного з товарів.

Завдання 4-2

За табличними даними необхідно побудувати:

- бюджетну лінію
- криві байдужості.

Знайти:

- яка крива байдужості є оптимальною для споживача
- де знаходиться точка оптимуму
- чи дорівнюють один одному коефіцієнт граничного заміщення та відносні ціни.

Budget line 1:		
$p_A=2Hr$	$p_B=1Hr$	
Combinations:		
0	10	
1	8	
2	6	
3	4	
4	2	
5	0	
Indifference curve 1-1 (15 utils):		
1	12	
2	4	
3	2	
8	1,2	
13	0,8	
Indifference curve 1-2 (20 utils):		
1	15	
2	8	
3	4	
8	2	
13	1,5	
Indifference curve 1-3 (25 utils):		

1	19	
2	12	
3	6	
4	4	
7	3	

Завдання 4-3

Ціна за товар А знизилась до 1 гривні. Як буде виглядати бюджетна лінія?

budget line 2:		
pA=1Hr		pB=1Hr
combinations:		
0		10
4		9
2		8
3		7
4		6
5		5
6		4
7		3
8		2
9		1
10		0

Чи буде серед наявних кривих байдужості та, яка задовольняє критерію максимізації корисності?

А така крива байдужості?:

indifference curve 1-2 (30 utils):		
1		21
2		13
3		8
4		6
7		5

Для обговорення

- 1.) Як ми робимо споживацький вибір?
- 2.) Чи мають для звичайного споживача яке-небудь практичне значення:
 - криві байдужості?
 - лінії бюджетних обмежень?

Завдання 4-4

Побудуємо криву попиту на продукт А (точки: $\{P_1=2; Q_1=3\}$ та $\{P_2=1; Q_2=4\}$).

З'ясуємо питання:

- як проявляється дія ефекту доходу?
- як проявляється дія ефекту заміщення?

Завдання 4-5

А тепер почислимо еластичність попиту за ціною. (достатньо сказати, як саме ми будемо її числити):

- Чи є це товар відносно еластичним чи відносно нееластичним?

Завдання 4-6

Як змінюється бюджетна лінія при зміні ціни на один із продуктів?

Як змінюється бюджетна лінія при зміні ціни доходу споживача?

Завдання 4-7

Які з наступних висловлювань є вірними та невірними?

1. Криві байдужості одного й того самого споживача відносно певних двох продуктів перетинаються між собою в точці дотику з бюджетною лінією. – **невірно;**
2. Гранична норма заміщення означає, від якої кількості продукту А покупець має відмовитись, щоб придбати певну кількість продукту Б. – **вірно;**
3. Одна й та сама крива байдужості може перетинати бюджетну лінію в трьох точках, одна з яких є точкою максимізації корисності. – **невірно;**
4. При збільшенні загального доходу бюджетна лінія зміщується паралельно вправо і вгору. – **вірно.**

СЕМІНАР 4. (Тема 5) Теорія виробництва і граничного продукту (2 год.)

- 1.) Виробнича функція.
- 2.) Загальний, середній і граничний продукти та взаємозв'язок між ними.
- 3.) Закон спадної граничної продуктивності.
- 4.) Ізокванти.
- 5.) Виробнича функція Леонт'єва.
- 6.) Неокласична виробнича функція.
- 7.) Граничний коефіцієнт технічного заміщення.

Література: [2: с.424-438]

Тема виноситься на самостійне опрацювання.

ПРОМІЖНИЙ ТЕСТ №1 за 4-й триместр (всього 20 запитань)

Для успішного складання даного тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 1 по 5 включно.

- 1) Розробку рекомендацій по вирішенню економічних проблем суспільства виконує:
 - a) Нормативна економічна наука
 - b) Позитивна економічна наука
 - c) Макроекономіка
 - d) Мікроекономіка
- 2) Економічні питання виробництва продукції заводу як окремої економічної одиниці вивчає...
 - a) Позитивна економічна наука
 - b) Нормативна економічна наука
 - c) Макроекономіка
 - d) Мікроекономіка
- 3) Маємо Продукти А і Б. Перехресна еластичність попиту показує:
 - a) Ступінь замінюваності між Продуктами А і Б
 - b) Рівень пропозиції, який відповідає попиту на Продукти А і Б
 - c) Ступінь доповнюваності або незалежності між Продуктами А і Б
 - d) Все, що входить до (a) і (c)
 - e) Все, що входить до (a), (b) і (c)
- 4) Два фундаментальних положення економічної теорії:
 - a) Обмеженість потреб і обмеженість ресурсів
 - b) Обмеженість ресурсів і безмежність потреб
 - c) Безмежність потреб і безмежність ресурсів
 - d) Безмежність ресурсів і обмеженість потреб
- 5) Які з нижченаведених чинників не відносяться до детермінантів попиту?
 - a) Кількість покупців
 - b) Рівень технологій
 - c) Доходи покупців
 - d) Ціни на споріднені товари
- 6) Які з нижченаведених чинників детермінують величину попиту на Продукт А?
 - a) Ціна Продукту Б, спорідненого з Продуктом А
 - b) Ціна Продукту А
 - c) Доходи покупців
- 7) Які з нижченаведених чинників детермінують попит на Продукт А?
 - a) Очікування виробників
 - b) Ціна Продукту Б, спорідненого з Продуктом А
 - c) Доходи покупців
 - d) Правильно (a) і (b)
 - e) Правильно (b) і (c)
- 8) Еластичність пропозиції за ціною вимірюється:
 - a) як відношення відсоткової зміни пропозиції до відсоткової зміни ціни
 - b) як відношення відсоткової зміни величини пропозиції до відсоткової зміни кількості
 - c) як відношення відсоткової зміни величини пропозиції до відсоткової зміни ціни
 - d) правильно (a) і (c)

- 9) Попит є абсолютно нееластичним, якщо коефіцієнт еластичності...
- a) ... = 1
 - b) ... = 0
 - c) ... = -1
 - d) відповіді "а", "b" і "с" невірні
- 10) На карті кривих байдужості, що відносяться до одного й того ж самого споживача (за інших рівних умов), криві байдужості перетинаються між собою:
- a) в точці мінімальної ціни
 - b) в точці максимальної корисності
 - c) в точці граничної корисності
 - d) вірні відповіді (а) і (с)
 - e) не перетинаються ніколи
- 11) Якщо зменшилась ціна Продукту А та збільшився попит на Продукт Б, то А і Б
- a) ... взаємозамінні товари
 - b) ... нормальні товари
 - c) ... нейтральні товари
 - d) ... взаємодоповнювані товари
- 12) Якщо попит зростає, а пропозиція зменшується, то ...
- a) ... рівноважна кількість зменшується, а рівноважна ціна зростає
 - b) ... рівноважна кількість збільшується, а рівноважна ціна залежить від відносних параметрів змін попиту і пропозиції
 - c) ... рівноважна кількість залежить від відносних параметрів змін попиту і пропозиції, а рівноважна ціна зростає
 - d) ... рівноважна кількість зростає, а рівноважна ціна зменшується
- 13) За допомогою чого ми показуємо різні комбінації двох продуктів, які можна придбати за фіксованого грошового доходу споживача?
- a) крива байдужості
 - b) крива бюджетності
 - c) бюджетна лінія
 - d) вірні відповіді (а) і (с)
- 14) До нецінових детермінантів пропозиції відносяться:
- a) раціональна поведінка споживачів
 - b) ціни на ресурси
 - c) бюджетні обмеження
 - d) усе назване в (а), (b) і (с)
- 15) Чому крива виробничих можливостей має вид кривої, а не прямої, лінії?
- a) тому що діє закон економічного зростання
 - b) тому що діє закон зростання альтернативної вартості
 - c) тому що криву намалювати легше, ніж пряму
 - d) тому що діє закон зростання граничної корисності

- 16) Якщо зменшення доходів покупців спричинило зростання попиту на товар А, це означає, що товар А відноситься до...
- ... товарів нижчої якості
 - ... нормальних товарів
 - ... нейтральних товарів

УВАГА: Запитання 17-20 відносяться до таблиці, яка ілюструє
Ринок бензину в місті Н

Ціна 1 л. бензину (гр.)	Обсяг попиту (млн.літрів у тиждень)	Обсяг пропозиції (млн.літрів у тиждень)
1,10	130	40
1,40	105	60
1,70	80	80
2,00	55	100
2,30	30	120

- 17) За даних умов рівноважна ціна 1 літру бензину становить:
- 1.40 гр. за 1 літр
 - 1.70 гр. за 1 літр
 - 2.00 гр. за 1 літр
 - 55 гр. за 1 літр
- 18) За даних умов рівноважна кількість бензину становить:
- 80 млн. літрів
 - 100 млн. літрів
 - 130 млн. літрів
 - 60 млн. літрів
- 19) Якщо продавці встановлять ціну 2.00 гр. за 1 літр, то (за інших рівних умов) на ринку бензину виникне...
- виникне дефіцит
 - виникне надлишок
 - не виникне ні дефіциту, ні надлишку
- 20) Якщо доходи покупців збільшились настільки, що це дозволило їм за кожним рівнем ціни придбавати на 45 млн. літрів бензину більше, то на ринку встановиться рівноважна ціна 1 л. бензину на рівні...
- 1.40 гр. за 1 літр
 - 1.70 гр. за 1 літр
 - 2.00 гр. за 1 літр
 - 55 гр. за 1 літр

Правильні відповіді: 1-a, 2-d, 3-d, 4-b, 5-b, 6-b, 7-e, 8-c, 9-b, 10-e, 11-d, 12-c, 13-c, 14-b, 15-b, 16-a, 17-b, 18-a, 19-b, 20-c.

1. Економічні витрати.
2. Економічний та бухгалтерський прибуток.
3. Види витрат. (постійні, змінні, загальні, середні, граничні)
4. Граничні витрати.
5. Витрати виробництва у короткостроковому та довгостроковому періодах.
6. Закон спадної віддачі.
7. Середня та гранична продуктивність.
8. Ефект масштабу: позитивні та негативні впливи.

Література: [1b: с.197-223], [2: с.447-464]

Різниця між економічними та бухгалтерськими витратами та прибутками

Валовий дохід	Економічний прибуток	Економічні (альтернативні) витрати	Валовий дохід	Бухгалтерський прибуток
	Неявні витрати			
	Явні () витрати			Явні витрати

Завдання 5-1

Підприємець інвестував у бізнес 300,000 гривень. З них 100,000 власних коштів, а 200,000 – за рахунок банківського кредиту. Процент за кредит становить 15%. Підприємець міг би покласти свої 100,000 на банківський рахунок під 10% річних.

Запитання:

- 1) Яку суму бухгалтер проведе по документах як витрати? – **30,000** (15% від 200000).
- 2) Яку суму становитимуть загальні альтернативні витрати підприємця? – **40,000** (30000 + 10000) (або 15% від 200000 та 10% від 100000)

Завдання 5-2

Підприємець почислив свої бухгалтерські та економічні витрати. Результати розрахунків наведені в Таблиці 1-а.

Таблиця 1-а

Бухгалтерські та економічні витрати

Статті витрат	Бухгалтерські витрати, гр.	Економічні витрати, гр.
А	В	с
Заробітна плата	30 000	30 000
Проценти за кредит	40 000	40 000
Амортизаційні відрахування	120 000	120 000
Інші витрати	45 000	45 000
Річна заробітна плата менеджера в сусідній компанії, що її запропоновано підприємцю (пропозицію люб'язно відхилено)	0	70 000
Втрачена орендна плата за приміщення	0	20 000
Втрачений депозитний процент	0	42 000
ВСЬОГО	235 000	367 000

Ціна одиниці продукції становить 4.00 гривні за штуку. Обсяг виробництва – 100 000 штук.

Запитання:

- 1) Якщо підприємець випускає за рік 100000 одиниць продукції і продає по ціні 4.00 гривні за штуку, чи матиме він
 - а) бухгалтерський прибуток? Якщо так, то який саме? (в цілому та на одиницю продукції)
 - б) економічний прибуток? Якщо так, то який саме? (в цілому та на одиницю продукції)

Припустімо, що на протязі відносно короткого проміжку часу відбулося дві події:

- Сусідня компанія запропонувала вже не 70 000, а – 170 000 гривень річної заробітної плати (що відображено в Таблиці 1-б);
- Через банкрутство декількох конкурентних фірм, ринкова пропозиція товару, що його виробляє підприємець та його конкуренти, зменшилася, а ціна при цьому зросла до 4.50 гривень за одиницю товару.

Таблиця 1-б

Бухгалтерські та економічні витрати (сусідня фірма запропонувала вже не 70 000, а – 170 000 гривень)

Статті витрат	Бухгалтерські витрати, гр.	Економічні витрати, гр.
А	В	с
Заробітна плата	30 000	30 000
Проценти за кредит	40 000	40 000
Амортизаційні відрахування	120 000	120 000
Інші витрати	45 000	45 000
Втрачена заробітна плата менеджера в сусідній компанії	0	<u>170 000</u>

Втрачена орендна плата за приміщення	0	20 000
Втрачений депозитний процент	0	42 000
ВСЬОГО	235 000	467 000

Запитання:

- 1) Враховуючи дві події, що відбулися, чи продовжуватиме підприємець свій бізнес? Чому?
- 2) Чи матиме підприємець:
 - а) бухгалтерський прибуток? Якщо так, то який саме? (в цілому та на одиницю продукції)
 - б) економічний прибуток? Якщо так, то який саме? (в цілому та на одиницю продукції)

- 1) Ринок досконалої конкуренції.
 - a) Велика кількість
 - b) Стандартизована продукція
 - c) Приймають ціну
 - d) Вільний вступ та вихід із галузі
- 2) Попит на продукт конкурентного продавця.
 - a) Абсолютно еластичний
- 3) Максимізація прибутку у коротко- та довгостроковому періодах.
 - a) Співставлення:
 - i) Загальних витрат і загальних доходів
 - ii) Граничних витрат і граничних доходів
 - b) У короткостроковому періоді
 - i) Максимізація прибутку
 - ii) Мінімізація збитків
 - iii) Призупинення виробництва
 - c) У довгостроковому періоді
 - i) Розпочаток виробництва
 - ii) Закриття виробництва
- 4) Чиста конкуренція і ефективність ринку.
 - a) Виробнича ефективність ($P=AC$) – треба використовувати найкращу технологію, що дозволить досягти мінімальних витрат на одиницю продукції (мінімізувати собівартість) та при цьому щоб витрати не перевищили ціну за одиницю продукції;
 - b) Розподільча ефективність ($P=MC$) – якщо граничні витрати (MC) менше за ціну (P), значить, ресурси на виробництво цієї продукції використовуються недостатньо. Це свідчить про можливість використати додаткові ресурси для виробництва додаткових одиниць продукції доти, доки граничні витрати не зрівняються з ціною. А якщо величина MC більша за P , то маємо надлишок ресурсів, які суспільство могло би витратити більш ефективно, тобто на виробництво інших продуктів.
 - c) Недосконалий розподіл доходів
 - d) Суспільні витрати не враховуються в ціні у повному обсязі. Це призводить до виробництва окремих продуктів в обсягах, що перевищують соціальні потреби.
 - e) Суспільні вигоди не в повному обсязі враховуються в доходах виробників, що унеможливує виробництво суспільних благ.
- 5) Чиста монополія.
 - a) Єдиний виробник/продавець
 - b) Немає близьких замінників продукції
 - c) Виробник/продавець диктує ціну
 - d) Заблокований вступ до галузі
- 6) Монопольний ринок.
 - a) Бар'єри:
 - i) Патенти
 - ii) Ліцензії.
- 7) Природні монополії.

- 8) Монопольний попит.
- Ціна перевищує граничний дохід
 - Різна цінова еластичність
- 9) Економічні наслідки монополії.
- Неповне використання ресурсів
 - Недостатній обсяг виробництва (із соціальної точки зору)
 - X-неефективність
 - Витрати на монополію
 - Цінова дискримінація.

Література: [1b: с.224-284], [2: с.465-480]

Завдання 6-1

Підприємець на ЧК-ринку має такі показники виробництва:
(на основі прикладу із підручника Менкью)

Кількість	Загальні витрати	Загальний дохід	Прибуток	Граничний дохід	Граничні витрати
0	3	0	-3		
1	5	6	1	6	2
2	8	12	4	6	3
3	12	18	6	6	4
4	17	24	7	6	5
5	23	30	7	6	6
6	30	36	6	6	7
7	38	42	4	6	8

Припустімо, що:

Ціна товару – 6 гривень

Обсяг виробництва – 6 одиниць товару

Питання:

- Чому дорівнює сума прибутку?
- Чи є вона максимально можлива?
- Якщо ні, то за рахунок чого можна збільшити прибуток?
- Яким чином можна максимізувати прибуток?
- Яка кількість виробленої продукції буде максимізувати прибуток, якщо ціна збільшиться до 7 гривень (наступна таблиця)?

Кількість	Загальний дохід	Загальні витрати	Прибуток	Граничний дохід	Граничні витрати
0	0	3	-3		
1	7	5	2	7	2
2	14	8	6	7	3
3	21	12	9	7	4

4	28	17	11	7	5
5	35	23	12	7	6
6	42	30	12	7	7
7	49	38	11	7	8

Завдання 6-2

Ціна одиниці продукту – 6 гривень.

Орендна плата за приміщення збільшилась на 10 гривень.

Кількість	Загальний дохід	Загальні витрати	Прибуток	Граничний дохід	Граничні витрати
0	0	13	-13		
1	6	15	-9	6	2
2	12	18	-6	6	3
3	18	22	-4	6	4
4	24	27	-3	6	5
5	30	33	-3	6	6
6	36	40	-4	6	7
7	42	48	-6	6	8

Питання:

- Чи є сенс здійснювати виробництво продукту у короткостроковому періоді?
- Якщо так, то яку кількість продукції слід виробляти?

Криві попиту та граничного доходу на продукцію монополіста:

Чому крива граничного доходу при монопольному ринку проходить нижче, ніж крива попиту?

Тому що для реалізації граничної одиниці продукції потребується знизити ціну не тільки на цю одиницю, але й на усі попередні. Адже ми говоримо про обмежений часовий період і визначаємо можливі комбінації кількостей і цін, тобто скільки і по якій ціні можна продати одиниць продукції за певний період.

Отже, з кожною ітерацією, додається одна одиниця продукту, а значить – загальна кількість продукту множиться на меншу ціну. Тому граничний дохід зменшується.

Для інформації:

Показник монопольної влади – коефіцієнт Лернера:

$$L = (P - MC) / P$$

Де:

P – ціна,

MC – граничні витрати;

P і MC відповідають кількості продукції, за якою максимізується прибуток.

- 1 Ринок олігопольної конкуренції
 - *Невелика кількість виробників*
 - *Однорідні або диференційовані продукти*
 - *Контроль над ціною*
 - *Бар'єри:*
 - ◆ *Економічні*
 - ◆ *Юридичні:*
 - *Патенти*
 - *Ліцензії*
 - *Нецінова конкуренція*
- 2 Олігополія і теорія ігор.
- 3 Моделі олігополії.
 - *Ламана крива попиту (при відсутності змови)*
 - *Наявність таємної змови*
 - *Лідерство у цінах*
 - *Ціноутворення за принципом “витрати плюс”*
- 4 Олігополія і ефективність ринку:
 - *Розподільча ефективність*
 - *Виробнича ефективність*
 - *Динамічна ефективність*
- 5 Монополістична конкуренція (МК)
 - *Велика кількість виробників*
 - *Диференційована продукція*
 - ◆ *Унікальність продукції*
 - ◆ *Надання супутніх послуг*
 - ◆ *Виграш за рахунок місцезнаходження продавця*
 - ◆ *Реклама, торгова марка, упаковка*
 - *Контроль над ціною*
 - *Нецінова конкуренція*
- 6 МК: ціна та обсяг виробництва; прибутковість у короткостроковому та довгостроковому періоді.
 - *В к-стр періоді можливі економічні прибутки та економічні збитки;*
 - *В к-стр періоді:*
 - ◆ *Чим більша конкуренція (чим більше продавців), тим більш еластичний попит*
 - ◆ *Чим більша монополія (чим більш унікальна продукція), тим більш спадна крива попиту, тобто тим менша еластичність попиту*
 - *В д-стр періоді зникають економічні прибутки;*
 - *В д-стр періоді:*
 - ◆ *Криві майже як при монополії, але крива АТС перетинається в точці ціни, що відповідає кількості, яка максимізує прибуток.*
- 7 МК і нецінова конкуренція.

Література: [1b: с.285-327]

Для обговорення:

1.) Чи потрібна реклама?

2.) Підсумок: чотири моделі ринку, їхні переваги та недоліки.

Для інформації:

Коефіцієнт концентрації – індекс Герфіндаля:

$$H = \sum_n f_n^2$$

Де:

Σ – знак суми квадратів часток, що має на ринку певного продукту кожне з n підприємств,

f_n – частка кожного з n підприємств, що розглядаються.

У випадку чистої монополії $H=1$. Інша крайність – чиста конкуренція з надзвичайно великою кількістю фірм та з приблизно однаковими частками на ринку, що захопила кожна з фірм – дає значення коефіцієнту скіль завгодно близьке до нуля. При цьому чим більш різноманітні за обсягом підприємства, тим більшим буде значення H .

- 1 Визначення факторів виробництва. Роль цін на фактори виробництва?
 - Є основним детермінантом (чинником) доходів власників ресурсів
 - Виступають як один із основних детермінантів розподілу ресурсів між альтернативними споживачами (користувачами) ресурсів – виробниками готової продукції
 - Лежать в основі витрат виробництва
 - Є показником адекватності та етичності економічної політики держави
- 2 Праця.
 - Визначення
 - Людський капітал
- 3 Природні ресурси.
 - Особливості власне землі
- 4 Капітал.
 - А до чого нам відносити сировину і матеріали, а також напівфабрикати?
- 5 Підприємницький талант.
 - Чи вважати нам його фактором виробництва?
- 6 Технологічні зміни.
 - Екзогенні зміни
 - Ендогенні зміни
 - Інновації
 - Працеоощадні технології – $\Delta C / C > \Delta L / L$
 - Капіталоощадні технології – $\Delta L / L > \Delta C / C$
- 7 Інвестиції та інвестиційний клімат.
 - Інвестиції на макро-рівні
 - Інвестиції на мікро-рівні
 - Виробнича функція – $Y = AC^{-\alpha} L^{\beta}$
- 8 Попит на ресурси з точки зору теорії граничної продуктивності.
 - Похідний попит
 - Крива попиту як крива граничного грошового продукту
 - $MRP_N > MRC_N$
 - $MRP_N < MRC_N$
 - $MRP_N = MRC_N$
- 9 Детермінанти попиту та величини попиту на ресурс:
 - Продуктивність ресурсу
 - Зміна попиту на продукт
 - Зміна цін на інші ресурси
 - взаємозамінність, взаємодоповнюваність та нейтральність
 - Кількість виробників-споживачів даного ресурсу
 - Очікування виробників-споживачів даного ресурсу
- 10 Еластичність попиту на ресурс.
 - Коефіцієнт зниження граничного продукту (MP).
 - Коефіцієнт зниження граничного грошового доходу (MRP).
 - цінова еластичність попиту на продукт
 - Ступінь заміненості ресурсу

- Час
- Частка витрат, що припадають на ресурс, у загальній величині витрат виробництва

11 Критерії оптимальності використання ресурсів. Комбінація ресурсів є оптимальною з точки зору мінімізації витрат, якщо кожна остання гривня витрачена на придбання останньої одиниці кожного ресурсу приносить однаковий граничний продукт:

- Мінімізації витрат – $MPP_L / P_L = MPP_C / P_C$
- Максимізації прибутків

$$MRP_L = P_L ; MRP_C = P_C$$

або

$$MRP_L / P_L = MRP_C / P_C = 1$$

Література: [1b: с.331-351], [4: с.327-332, 348-351], [8: с.15-55], [9: с.36-37]

Завдання 8-1

Дані для визначення попиту фірми на ресурс в розрахунку на один день в умовах досконалої конкуренції(у даному випадку – на робочу силу, працю)

Кількість робітників	Кількість продукту	Граничний продукт	Ціна продукту	Загальний дохід	Граничний дохід в грошовому виразі
Q_L	Q_{Prod}	MP	Price	TR (= $Q_{Prod} * Price$)	MRP (= $TR_n - TR_{n-1}$)
0	0	X	3	0	X
1	20	20	3	60	60
2	38	18	3	114	54
3	54	16	3	162	48
4	68	14	3	204	42
5	80	12	3	240	36
6	90	10	3	270	30
7	98	8	3	294	24
8	104	6	3	312	18
9	108	4	3	324	12

Для обговорення:

1 $MPP_L / P_L = MPP_C / P_C$

Якщо знизиться ціна праці, то можна буде її використати більше, отримати при цьому більше продукту, а витрати в нас вийдуть загалом менші.

Так само, як і у випадку максимізації корисності: $MU_A / P_A = MU_B / P_B$
(див. Семінар 4)

2 $MRP_L = P_L ; MRP_C = P_C$ or $MRP_L / P_L = MRP_C / P_C = 1$

СЕМІНАР 9. (Тема 10) Ціноутворення і ефективність
використання ресурсів

(2 год.)

- 1 Номінальна та реальна заробітна плата (ЗП).
- 2 Чинники, що визначають рівень ЗП.
 - *Продуктивність праці та використання капіталу;*
 - *Наявність природних ресурсів;*
 - *Рівень технологій;*
 - *Якість праці;*
 - *Соціально-політична обстановка в країні;*
 - *Правова база в країні.*
- 3 ЗП в умовах конкуренції та монополії.
 - **Монополія – менша зарплата і менша кількість людей.**
- 4 Мінімальна заробітна плата: аргументи “за” та “проти”.
- 5 Суть економічної ренти.
 - *В деяких джерелах крива пропозиції землі показується як в першій частині висхідна, в другій – абсолютно нееластична, а в третій – навіть має зворотній нахил. (Див. Самуельсон)*
- 6 Єдиний земельний податок: аргументи “за” і “проти”.
- 7 Позиковий процент та чинники, що визначають його рівень:
 - *Ризик неповернення;*
 - *Термін, на який надається позика;*
 - *Розмір позики;*
 - *Рівень оподаткування;*
 - *Рівень конкуренції на ринку банківських послуг.*
- 8 Суть підприємницького доходу.
 - **ПД = ЕП + НП** підприємницький дохід є сума економічного і нормального прибутку
- 9 Джерела створення економічного прибутку:
 - *Взяття ризику в умовах невизначеності;*
 - *Взяття ризику у процесі здійснення інновацій;*
 - *Отримання монополно-високого прибутку внаслідок захоплення ринкової влади.*
- 10 Функції прибутку:
 - *Стимулювання інноваційної діяльності;*
 - *Сприяння ефективному використанню ресурсів.*

Література: [1b: с.352-397]

Для обговорення:

- 3 Мінімальна заробітна плата: аргументи “за” та “проти”.
- 4 Єдиний земельний податок: аргументи “за” і “проти”.

Приклад мінімізації витрат і максимізації прибутку

Ціна одиниці праці = 8 гр.

Кількість робітників	Загальний продукт	Граничний продукт	Загальний дохід	Граничний дохід в грошовому виразі
QL	QProd	MPP (land)	TR (=QProd* Price)	MRP (=TRn – TRn-1)
0	0	0	0	X
1	12	12	24	24
2	22	10	44	20
3	28	6	56	12
4	33	5	66	10
5	37	4	74	8
6	40	3	80	6
7	42	2	84	4

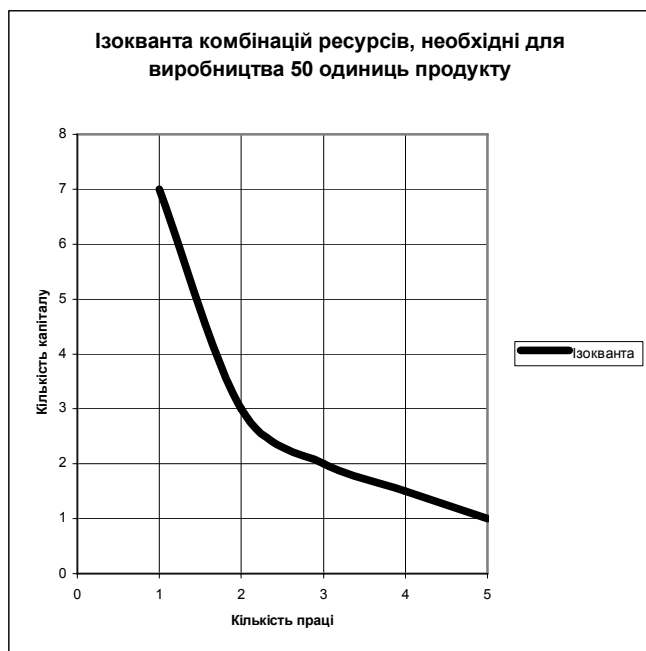
Ціна одиниці капіталу = 12 гр.

Кількість одиниць капіталу	Загальний продукт	Граничний продукт	Загальний дохід	Граничний дохід в грошовому виразі
QC	QProd	MPP (capital)	TR (=QProd* Price)	MRP (=TRn – TRn-1)
0	0	X	0	X
1	13	13	26	26
2	22	9	44	18
3	28	6	56	12
4	32	4	64	8
5	35	3	70	6
6	37	2	74	4
7	38	1	76	2

Ціна за одиницю продукту = 2 гр.

Питання: Які комбінації ресурсів забезпечують виробництво 50 одиниць продукту? – див. → наступні таблицю та графік

		Праця						
Капітал	Одиниці:	1	2	3	4	5	6	7
	Одиниці:	1	2	3	4	5	6	7
	1	25	35	41	46	50	53	55
	2	34	44	50	55	59	62	64
	3	40	50	56	61	65	68	70
	4	44	54	60	65	69	72	74
	5	47	57	63	68	72	75	77
	6	49	59	65	70	74	77	79
	7	50	60	66	71	75	78	80

Робоча таблиця для визначення комбінації ресурсів, що дозволяє виробляти 50 одиниць продукту з мінімальними витратами

Варіант №:	1	2	3	4
Комбінація:	$[1L + 7C]$	$[2L + 3C]$	$[3L + 2C]$	$[5L + 1C]$
Витрати:	$1 \cdot 8 + 7 \cdot 12 = 92$	$2 \cdot 8 + 3 \cdot 12 = 52$	$3 \cdot 8 + 2 \cdot 12 = 48$	$5 \cdot 8 + 1 \cdot 12 = 52$
Мін.витр.:			48 (гр.)	
MPP / P(labor)	$12 / 8 = 1.5$	$10 / 8 = 1.25$	$6 / 8 = 0.75$	$4 / 8 = 0.5$
MPP / P(capital)	$1 / 12 = 0.08$	$6 / 12 = 0.5$	$9 / 12 = 0.75$	$13 / 12 = 1.08$
Рівність MPP/P:	немає	немає	Є!	немає

Отже, мінімальні витрати забезпечуються за умови виробництва однакового обсягу фізичного продукту в розрахунку на кожну останню гривню, що її витрачено на застосування кожного з видів ресурсів.

Загальний (валовий) дохід та прибуток становлять відповідно:

Варіант №:	1	2	3	4
Загальний дохід	$(12+38) \cdot 2\text{гр} = 100\text{гр}$	$(22+28) \cdot 2\text{гр} = 100\text{гр}$	$(28+22) \cdot 2\text{гр} = 100\text{гр}$	$(37+13) \cdot 2\$ = \100
Прибуток	$100 - 92 = 8 \text{ (гр)}$	$100 - 52 = 48 \text{ (гр)}$	$100 - 48 = 52 \text{ (гр)}$	$100 - 52 = 48 \text{ (гр)}$

Чи є цей прибуток максимально можливим взагалі при даних цінах на ресурси та відомих даних про граничні продукти?

Відповідь – максимальний прибуток нам принесуть не 50 одиниць продукції, а інша кількість продукції з, відповідно, іншою комбінацією ресурсів. А саме -- 5 одиниць праці плюс 3 одиниці капіталу.

При цьому виконуються співвідношення $MRP(labor) = P(labor)$; $MRP(capital) = PC(capital)$.

Або -- $MRP(labor) / P(labor) = MRP(capital) / P(capital) = 1$. А саме -- $8/8=12/12=1$.

Загальний дохід при цьому дорівнює: $(37+28) * \$2 = 65 \text{ одиниць} * \$2 = \$130$;
витрати: $(5 * \$8) + (3 * \$12) = \$76$;
ПРИБУТОК: $\$130 - \$76 = \$54$

Якщо ми спробуємо комбінацію "4 одиниці праці та 4 одиниці капіталу", одиницю праці, то побачимо, що рівняння немає: для максимізації прибутку можна буде використати додаткову одиницю праці, яка принесе більше граничного доходу, ніж граничних витрат, і вжити на 1 одиницю менше капіталу, яка приносить менше доходу, ніж потребує на неї витрат.
Загальний дохід при цьому дорівнюватиме: $(33+32) * \$2 = 65 * \$2 = \$130$;
витрати: $(4 * \$8) + (4 * \$12) = \$80$;
ПРИБУТОК: $\$130 - \$80 = \$50$

Якщо ми обмежені в грошах для придбання ресурсів, то вибираємо максимально доступну кількість продукції і шукаємо комбінацію ресурсів, яка дасть мінімальні витрати. Але якщо грошей вистачить на більшу кількість ресурсів, то ми можемо орієнтуватися на максимізацію прибутку і відшукати комбінацію ресурсів, яка дасть максимально можливий прибуток.

ПРОМІЖНИЙ ТЕСТ №2 за 4-й триместр (всього 15 питань)

Для успішного складання даного тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 6 по 10 включно.

- 1) В короткостроковому періоді крива середніх змінних витрат перетинає криву граничних витрат, в точці...
 - a) Мінімальних середніх змінних витрат;
 - b) Мінімальних граничних витрат;
 - c) Мінімальних середніх загальних витрат;
 - d) У випадках, що вказані у варіантах (a) і (b).
- 2) Яке з нижченаведених тверджень є неправильним:
 - a) Загальний дохід – Економічні витрати = Економічний прибуток
 - b) Явні витрати + Неявні витрати = Економічні витрати
 - c) Економічні витрати + Бухгалтерський прибуток = Загальний дохід
- 3) Якщо обсяг виробництва відповідає точці $MR=MC$, то...
 - a) Зменшення обсягів виробництва збільшить загальний прибуток
 - b) Збільшення обсягів виробництва зменшить загальний прибуток
 - c) Збільшення обсягів виробництва збільшить загальний прибуток
- 4) В довгостроковому періоді...
 - a) Всі витрати постійні
 - b) Всі витрати змінні
 - c) Постійні витрати зростають із збільшенням обсягів виробництва
 - d) Постійні витрати зменшуються із зростанням обсягу виробництва
- 5) Для фірми-монополіста, на відміну від чисто-конкурентної фірми, крива попиту на її продукцію...
 - a) Абсолютно-еластична
 - b) Висхідна
 - c) Спадає
 - d) Абсолютно нееластична
- 6) Які з нижченаведених характеристик відносяться до моделі чистої конкуренції?
 - a) Обмежена кількість фірм-виробників стандартизованої продукції через наявність патентів та ліцензій
 - b) Фірма призначає ціну
 - c) Фірма приймає ціну
 - d) Блокований вступ інших підприємств до галузі
- 7) Яка з нижченаведених характеристик не відноситься до моделі олігополії?
 - a) Блокований вступ інших підприємств до галузі
 - b) Мала кількість виробників, що дає кожному з них можливість впливати на ринкову ціну продукту
 - c) Фірми-конкуренти випускають як стандартизовану, так і диференційовану продукцію

- 8) В довгостроковому періоді в умовах чистої конкуренції економічні прибутки...
- Перевищують розмір неявних витрат
 - Перевищують розмір явних витрат
 - Ліквідуються
 - Перевищують розмір нормальних прибутків
- 9) Нормальний прибуток є частиною...
- Економічного прибутку
 - Неявних витрат
 - Явних витрат
 - Бухгалтерських витрат
- 10) Попит на економічні ресурси є:
- Похідним попитом
 - Споживацьким попитом
 - Завжди тільки абсолютно еластичним попитом
 - вірні відповіді (а) і (с)
 - вірні відповіді (а) і (b)
- 11) Купівельну спроможність номінальної заробітної плати визначає...
- Ринкова рівноважна заробітна плата, якщо вона менше мінімальної
 - Мінімальна заробітна плата помножена на рівень інфляції
 - Реальна заробітна плата
 - Правильно усе, що вказано в (а), (b) і (с)
 - Правильно усе, що вказано в (а) і (с)
- 12) Для фірми в умовах чистої конкуренції максимальний прибуток від використання ресурсів досягається лише за умови, коли:
- Відношення граничного фізичного продукту кожного з ресурсів до ціни на відповідний ресурс дорівнює 1, або $MPP_C / P_C = MPP_L / P_L = 1$
 - Граничний грошовий ресурс кожного з вироблених продуктів дорівнює ціні на відповідний ресурс;
 - Граничний грошовий продукт кожного з використаних ресурсів дорівнює ціні на відповідний ресурс.
- 13) Номінальна ставка процента = 10%, реальна ставка процента = 3%. Інфляція:
- = 13%
 - = 7%
 - = 17%
- 14) Прошу вказати висловлення, які є вірними:
- Підприємницький дохід = Економічний прибуток + Нормальний прибуток
 - Підприємницький дохід = Економічний прибуток + Бухгалтерський прибуток
 - Підприємницький дохід = Загальний дохід – Економічний прибуток
 - Вказані в (b) і (с)
- 15) Попит на ресурс А залежить від таких факторів:
- Ціна на ресурс Б, який є ресурсозамінником для ресурсу А
 - Попит на продукт, що виготовляється з ресурсу А
 - Все, що включено до (а) і (b)

Правильні відповіді: 1-а, 2-с, 3-б, 4-б, 5-с, 6-с, 7-а, 8-с, 9-б, 10-а, 11-с, 12-с, 13-б, 14-а, 15-с

СЕМІНАР 10. (Теми 11-а, 11-б, 12) **Ефективність ринку і соціальна справедливість. Неспроможність ринку** (2 год.)

- 1 Часткова рівновага і загальна рівновага
 - Двогалузева модель
 - Аналіз витрат і результатів
- 2 Причини нерівності та перерозподіл доходів:
 - Різні здібності людей
 - Унікальність особистості-носія праці як фактору виробництва
 - Наявність вирівнюючих розбіжностей
 - Різна освіта
 - Різні стартові можливості
 - Інші фактори – везіння, щасливий збіг обставин тощо
- 3 **Крива Лоренца**
 - Приклади кривих Лоренца (для Швеції та для України)
 - А також – коефіцієнт Джіні
- 4 **Суспільний добробут і справедливість.**
- 5 **Справедливість, ефективність і політичні рішення держави:**
 - Від яких факторів залежить характер вирішення питань справедливості?
 - Політичні партії...
- 6 **Шляхи підтримання рівня доходів:**
 - Податки
 - ◆ Грошима
 - ◆ Товарами
 - ◆ У формі послуг
 - База оподаткування:
 - ◆ Власність:
 - *Inheritance tax*
 - *Real estate tax*
 - *Personal property tax*
 - ◆ Доходи:
 - *Profits tax*
 - *Income tax*
 - ◆ Ціна або обіг (непрямі податки):
 - *Value-added tax*
 - *Sales tax*
 - *Turnover tax*
 - *Excise duties*
 - Трансфертні платежі
 - ◆ Грошима
 - ◆ Товарами
 - ◆ У формі послуг
- 7 **Суспільні (громадські) блага:**
 - Різниця між приватними та суспільними благами
 - Неподільність суспільних благ. Проблема “зайця” (*free-rider*).

- Квазі-суспільні блага, або квазі-державні блага. Коли держава бере на себе забезпечення населення певними благами не тому, що ринок із тим не впорається, а для того, щоб ринок тим не занемався, тому що як він занематиметься тим, то не буде вистачати на всіх цих товарів у достатній кількості та по доступній ціні.

8 Недосконала конкуренція – прояв неспроможності ринку

9 Зовнішні ефекти (побічні наслідки):

- Коли з'являється “третя” сторона ринку?
- Протиріччя між суспільною власністю на ресурс та його використанням у приватних цілях
- Витрати:
 - ◆ Приватні (*private costs*)
 - ◆ Суспільні (*social costs*)
- Позитивні та негативні екстерналії
 - ◆ На стадії виробництва
 - ◆ На стадії споживання
 - ◆ Одночасно на стадіях виробництва і споживання
- Як їх “інтерналізувати”?
 - ◆ Заборона
 - Але при цьому втрати для суспільства можуть бути більші, ніж вигоди;
 - ◆ Податок Пігу (*polluter-pays principle*)
 - Інтерналізація екстерналій
 - ◆ Субсидії.
 - Інтерналізація екстерналій
 - ◆ Особливі правила для тих, хто забруднює довкілля
 - Постановка різних умов (Інтерналізація екстерналій)
 - ◆ Підприємець вибере для себе оптимальний варіант:
 - Або платити податок
 - Або встановити очисний фільтр
 - Або поміняти технологію, щоб було менше відходів
 - ◆ Теорема Коуза:
 - Якщо врегульовані права власності, то не буде екстерналій
 - Забруднювати можна доти, доки шкода не перевищує вигоду

10 Проблема забруднення довкілля:

- Причини забруднення навколишнього середовища:
 - ◆ Зростання абсолютної кількості населення
 - ◆ Зростання доходів
 - ◆ Удосконалення технологій
 - ◆ Стимули.
- Проблеми виміру та контролю

11 Проблема ринкової інформації:

- Одна із функцій ринку – інформаційна
- Чи є інформація суспільним благом?

Література: [1b: с.401-428, 504-527]

Завдання 10-1

Зробити таблицю (**HAND-OUT**) по аналізу витрат і вигод від побудування об'єктів суспільного призначення зразок того, як то зроблено в МБ-93 стор.558.

Ввести концепції **МВ** та **МС**. (див. → стор. 3)

Місто в Київській Русі. Будинки дерев'яні. Часто виникають пожежі. Міський голова видав рішення: створити пожежні команди. Йому надійшло шість проектів (включаючи той, в якому говорилося, що пожежні команди взагалі не потрібні). Який з них обрав би міський голова, якщо припустити, що він – “людина економічна”?

Кількість пожежних команд	Вартість утримання команд	Граничні витрати	Економія від зменшення кількості пожеж	Гранична вигода	Чиста вигода
Немає	0		0		- ∞ ?
Одна	40	40	140	140	100
Дві	100	60	240	100	140
Три	180	80	320	80	150
Чотирі	290	110	370	50	80
П'ять	440	150	400	30	(40)

МВ = МС

Для обговорення:

- 1) Чи можна віднести субсидії американським фермерам до різновиду боротьби з екстерналіями?
 - а) Пояснення: якщо не регулювати обсяг виробництва і ціни, то може виникнути надвиробництво, і тоді постраждають усі: фермери, споживачі, держава...
- 2) На кого лягає податковий тягар, якщо його сплачує ...
 - а) ...виробник
 - б) ...споживач
 - с) ...обидва пополам

**СЕМІНАР 11. (Теми 13-а, 13-б) Теорія суспільного вибору. Роль держави
в ринковій економіці (2 год.)**

1. Методологічні основи теорії суспільного вибору.
2. Пряма демократія і суспільний вибір.
3. Представницька демократія і суспільний вибір.
4. Економіка бюрократії.
5. Економічні функції уряду.

Література: [1б: с.401-454], [2: с.537-552]

Для обговорення

1. Якими шляхами можна підвищити ефективність роботи державних органів?
2. Які є приклади неспроможності уряду в Україні?

ЗАЛІКОВИЙ ТЕСТ за 4-й триместр (всього 20 питань)

Для успішного складання даного тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 1 по 13 включно (Частина 1).

- 1) Економічна теорія вивчає ...
 - a) ...поведінку людей з погляду відносин між їхніми обмеженими потребами і необмеженими ресурсами, що допускають альтернативне використання;
 - b) ...поведінку людей з погляду відносин між їхніми цілями та рідкісними ресурсами, які не мають альтернативного використання;
 - c) ...поведінку людей з погляду відносин між їхніми цілями та рідкісними ресурсами, які мають альтернативне використання;
 - d) ...проблеми ведення домогосподарства.
- 2) Судження “У 2002 році дефіцит Державного бюджету становитиме 3.4% ВВП” відноситься до...
 - a) ...конструктивних;
 - b) ...позитивних;
 - c) ...нормативних;
 - d) Правильно все, що вказано в b) і c).
- 3) До факторів виробництва відносяться:
 - a) праця;
 - b) капітал;
 - c) підприємницький обов’язок;
 - d) все, що міститься в a), b) і c);
 - e) все, що міститься в a), і b).
- 4) Величина попиту на продукт А визначається такими детермінантами:
 - a) Ціна продукту Б, спорідненого з продуктом А;
 - b) Кількість покупців продукту А;
 - c) Ціна продукту А;
 - d) Вірно все, що вказане в a), b) і c);
 - e) Вірно все, що вказане в a) і c).
- 5) Нахил бюджетної лінії визначається:
 - a) Співвідношенням цін на товари;
 - b) Великою доходом споживача;
 - c) Всім, що вказано в a) і b).
- 6) Економічні витрати не включають до себе:
 - a) Бухгалтерські витрати;
 - b) Явні витрати;
 - c) Економічний прибуток;
 - d) Нормальний прибуток;
 - e) Все, що входить до c) і d).
- 7) В умовах чистої конкуренції...
 - a) ...не ринок має владу над виробниками, а – виробники над ринком;
 - b) ...не виробники мають владу над ринком, а – ринок над виробниками;
 - c) ...окремі виробники спроможні диктувати ринкові ціни.
- 8) Фірма на чисто-конкурентному ринку максимізує прибутки в точці перетину...
 - a) ...граничних витрат і граничного доходу;
 - b) ...середніх витрат і середнього доходу;

- c) ...постійних витрат і граничного доходу.
- 9) Які з нижченаведених рис не відносяться до олігополії?
- Наявність суттєвих перешкод для вступу до галузі;
 - Відсутність контролю над цінами, оскільки учасники олігополії "приймають" ціну;
 - Продукт учасників олігопольного ринку може бути як ідентичний, так і диференційований;
 - Досить типовою є нецінова конкуренція, особливо при диференціації продукту.
- 10) В умовах монополістичної конкуренції існує тенденція до отримання лише нормального прибутку
- ... в довгостроковому та короткостроковому періодах;
 - ... в довгостроковому періоді;
 - ... в короткостроковому періоді;
 - ... ніколи.
- 11) Виробництво тієї кількості продукції, яка відповідає точці $MR=MC$, дозволяє ...
- ...мінімізувати середні витрати
 - ...мінімізувати граничні витрати
 - ...максимізувати загальні прибутки
 - ...максимізувати граничні прибутки
- 12) Еластичність попиту на ресурс визначається такими детермінантами:
- Коефіцієнт зниження граничного грошового доходу;
 - Ступінь замінності ресурсу;
 - Цінова еластичність попиту на продукт, для виготовлення якого потрібен цей ресурс;
 - Все, що вказане в b) і c);
 - Все, що вказане в a), b) і c).
- 13) Використання додаткової одиниці ресурсу є економічно доцільним, якщо забезпечується виконання наступної умови:
- Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, перевищують граничний грошовий дохід від її використання;
 - Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, дорівнюють граничному грошовому доходу від її використання;
 - Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, є меншими, ніж граничний грошовий дохід від її використання;
 - Все, що вказано в умовах a) і b);
 - Все, що вказано в умовах b) і c).
- 14) Комбінація ресурсів є оптимальною з точки зору мінімізації витрат, якщо ...
- ...остання грошова одиниця, що витрачена на придбання останньої одиниці кожного виду ресурсу, приносить однаковий граничний фізичний продукт;
 - ...остання грошова одиниця, що витрачена на придбання останньої одиниці кожного виду ресурсу, приносить граничний грошовий дохід, який дорівнює граничним витратам на альтернативний ресурс;
 - ...виконуються умови, що вказані в a) і b).
- 15) Реальна ставка процента – 10%; інфляція – 8%. Номінальна ставка процента ...
- =18%
 - =2%
 - 28%
 - 10%.

- 16) Положення і нахил кривої байдужості для окремого споживача пояснюються...
- ...його уподобаннями і розмірами доходів;
 - ...цінами товарів, що придбаваються;
 - ...його уподобаннями;
 - ...його уподобаннями, розмірами доходів, а також цінами товарів, що придбаваються;
 - ...цінами товарів, що придбаваються, і розмірами доходів.
- 17) Крива пропозиції чисто-конкурентної фірми в короткостроковому періоді – це ...
- ...крива граничних витрат (але тільки в її висхідній частині);
 - ...висхідна частина кривої середніх витрат;
 - ...спадна частина кривої середніх витрат;
 - ...частина кривої граничних витрат, що розташована нижче кривої середніх змінних витрат
 - ...частина кривої граничних витрат, що розташована вище кривої середніх змінних витрат.
- 18) Фірма- монополіст ...
- ...має реальну можливість отримувати прибуток, призначаючи будь-яку ціну на свій продукт, тому що має владу над ринком;
 - ...максимізує прибутки при $MR=MC$;
 - ...мінімізує витрати при $MR=MC$;
 - ...максимізує обсяг виробництва при $MR=MC$;
 - ...має спадну криву пропозиції.
- 19) “Ламана” крива попиту для фірми-олігополіста означає:
- Наявність змови з конкурентами на олігопольному ринку;
 - Лідерство в цінах, яке здійснює фірма-олігополіст;
 - Відсутність змови з конкурентами на олігопольному ринку;
 - Вірно все, що наведено в варіантах а) і b);
 - Вірно все, що наведено в варіантах а), b) і c).
- 20) Неконкурентність і невиключеність є характерними ознаками ...
- ... суспільних благ;
 - ... приватних благ;
 - ... дефіцитних благ;
 - ... факторів виробництва;
 - ... товарів низької якості та низького попиту.

Правильні відповіді: 1-с, 2-b, 3-е, 4-с, 5-а, 6-с, 7-b, 8-а, 9-b, 10-b, 11-с, 12-е, 13-е, 14-а, 15-а, 16-с, 17-е, 18-b, 19-с, 20-а.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Принципи економічної теорії	(1 год.)
2. Основні школи економічної думки	(1 год.)
3. Провідні українські учені-економісти XIX-XX століть	(1 год.)
4. Цінностно-політичний та суспільно-економічний підходи до типізації економічних систем	(2 год.)
5. Власність як економічна категорія. Проблеми реформування власності в Україні	(3 год.)
6. Приватний та державний сектори як складові змішаної економіки	(3 год.)
7. Перехід від командної до ринкової економіки в Україні та інших посткомуністичних країнах	(3 год.)
8. Суть, функції та економічні основи розвитку підприємництва [11]	(4 год.)
9. Маркетинг і маркетингове управління [11]	(4 год.)
10. Менеджмент в теорії і на практиці [11]	(4 год.)
11. Економічні функції держави	(1 год.)
12. Антимонопольне законодавство України та США	(3 год.)
13. Основні проблеми економіки сільського господарства	(3 год.)
14. Основні проблеми економіки охорони здоров'я	(3 год.)
15. Ринок робочої сили: трудовий рух, дискримінація та міграція	(2 год.)

Разом: 38 год.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

- 1) *Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю* Аналітична економія: принципи, проблеми і політика: Пер. з англ. Науковий редактор перекладу Т.Панчишин
а) Ч.1: Макроекономіка – Львів: “Просвіта” – 1997
б) Ч.2: Мікроекономіка – Львів: “Просвіта” – 1999
- 2) *З.І.Ватаманюк, С.М.Панчишин, С.К.Реврук та ін.* Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001

Додаткова література

- 3) *Н. Грегори Мэнкью* Принципы экономики. – СПб: Питер Ком, 1999. – 784 с.
- 4) *Экономика: Учебник.* 3-е изд./ Под ред. А.С. Булатова. – М.: Юристъ, 2001. – 896 с.
- 5) *Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч./ С.Будаговська, О.Кілієвич, І.Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської.* – К.: Основи, 1998. – 518с.
- 6) *Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус* Экономика.: Пер. с англ.: 16-е изд.: Уч. Пос. – М.: Изд.дом «Вильямс», 2000. – 688с.
- 7) *Bradley R. Schiller* The Economy Today – 4th ed., Random House, NY, 1989
- 8) *Бажал Ю.М.* Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.
- 9) *Бутук А.И.* Экономическая теория: Учеб. Пособие. – К.: Вікар, 2000. – 644 с.
- 10) *Edwin Mansfield* Microeconomics: Theory/Applications. – 6th ed., W.W. Norton & Company, Inc. 1988
- 11) *Основи економічної теорії: Підручник: У 2 кн. / За ред. Ю.В.Ніколенка.* – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1998

**РОБОЧИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ” (Частина 2)**

ОБСЯГ, годин	74	
з них:		Триместр викладання – 5
- Лекційних	26	
- Семінарських	16	Форма контролю – іспит
- Консультацій	2	
- Самостійних робіт	30	Кредитів за курс – 1.5

Анотація

Курс “Основи економічної теорії” пропонує студентам базові концепції економіки. Метою другої частини курсу (5-й триместр) є розкриття основ макроекономіки. В процесі навчання підкреслюється взаємозв’язок теоретичної економіки та економічної політики.

ЛЕКЦІЇ

		(годин)
ТЕМА 1	Основні макроекономічні показники	(2)
ТЕМА 2	Модель сукупних видатків – 1	(2)
ТЕМА 3	Модель сукупних видатків – 2. Ефект мультиплікатора	(2)
ТЕМА 4	Модель “Сукупний попит і сукупна пропозиція (AD/AS)”	(2)
ТЕМА 5	Фіскальна політика	(2)
ТЕМА 6	Бюджетний дефіцит і державний борг	(2)
ТЕМА 7	Гроші і банківська система	(2)
ТЕМА 8	Монетарна політика	(2)
ТЕМА 9	Економічні цикли. Безробіття	(2)
ТЕМА 10	Інфляція	(2)
ТЕМА 11	Економічне зростання	(2)
ТЕМА 12	Відкрита економіка	(2)
ТЕМА 13	Україна в контексті глобалізації економіки	(2)

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

СЕМІНАР 1. (Тема 1) Основні макроекономічні показники

(2 год.)

1) Макро versus мікро

2) Види макроекономічної політики

a) фіскальна

i) державний бюджет

ii) оподаткування

(1) елементи податкової системи:

(a) суб'єкти оподаткування (фізичні особи, фірми)

(b) об'єкти оподаткування (прибуток, нерухомість)

(2) види податків:

(a) **прямі** – оподатковуються прибуток, зарплата – наприклад, прибутковий податок, податок на прибуток;

(b) **непрямі** – податок з ціни, з одиниці товару – наприклад, акциз, ПДВ (податок на додану вартість), імпортне мито;

(3) шкала оподаткування:

(a) прогресивна (ГРАНИЧНА ЦІННІСТЬ ГРОШЕЙ)

(b) регресивна

(c) пропорційна

iii) державні видатки

iv) види фіскальної політики:

(1) стимулювальна

(a) зменшення податків

(b) збільшення видатків

(c) комбінація цих двох

(2) стримувальна

(a) збільшення податків

(b) зменшення видатків

(c) комбінація цих двох

v) крива Лафера – показує, що

b) монетарна

i) знаряддя монетарної політики:

(1) норма резервування

(2) облікова (дисконтна) ставка

(3) операції на відкритому ринку

ii) види монетарної політики:

(1) стимулювальна

(a) зменшення норми резервування

(b) зниження облікової ставки

(c) купівля державних цінних паперів

(2) стримувальна

(a) збільшення норми резервування

(b) підвищення облікової ставки

(c) продаж державних цінних паперів

c) політика доходів

i) прямий контроль зарплати і цін

ii) добровільні орієнтири зростання цін і заробітної плати

- d) зовнішньоекономічна політика
 - i) протекціонізм
 - ii) фрітредерство
- 3) Класифікація макроекономічних показників**
 - a) макроекономічні показники – три групи – потоки, запаси (активи), та показники економічної кон'юнктури (А.Луссе, стор.23)
 - i) потоки,
 - ii) запаси (активи), та
 - iii) показники економічної кон'юнктури
 - b) показники обсягу національного виробництва:
 - i) $\text{ВНП} = \text{ВВП} - \text{чисті іноземні факторні доходи}$
 - ii) $\text{ЧВП} = \text{ВВП} - \text{амортизація}$
 - iii) $\text{НД} = \text{ЧВП} - \text{непрямі податки} = \text{ВВП} - \text{амортизація} - \text{непрямі податки}$
 - iv) $\text{ВД} = \text{НД} - \text{прямі податки} + \text{державні трансферні платежі}$
 - v) $\text{ВД} = \text{споживання} + \text{заощадження}$
 - c) показники зайнятості:
 - i) рівень безробіття (безробітні до робочої сили)
 - ii) коефіцієнт участі в робочій силі (робоча сила до дорослого населення)
 - iii) рівень зайнятості населення (зайняті до дорослого населення)
 - d) рівні цін:
- 4) Валовий внутрішній продукт (ВВП)**
- 5) Видатковий підхід до обчислення ВВП**
 - a) Споживання
 - i) товари тривалого користування
 - ii) предмети поточного вжитку
 - iii) послуги
 - b) Інвестиції
 - i) їх види:
 - (1) придбання виробничого капіталу
 - (2) будівництво (у тому числі і житлове)
 - (3) зміна в запасах
 - ii) *чисті інвестиції (ЧИ) = валові – амортизація*
 - (1) $\text{ЧИ} > 0$ – зростаюча економіка
 - (2) $\text{ЧИ} = 0$ – стала економіка
 - (3) $\text{ЧИ} < 0$ – спадна економіка
 - c) Державні закупівлі
 - i) чому не враховуються державні трансферні платежі?
 - d) Чистий експорт
 - i) додатний
 - ii) від'ємний
- 6) Доходний підхід до обчислення ВВП**
 - a) Заробітна плата
 - i) зарплата + премії + інші винагороди за працю
 - b) Рента
 - i) чому приписана рента включається до ВВП?
 - c) Процент
 - i) виплата процентів на вклади
 - ii) виплата процентів на облігації
 - d) Підприємницький дохід

- i) доходи некорпоративного сектору
- ii) прибутки корпорацій
 - (1) податки на прибуток
 - (2) дивіденди
 - (3) нерозподілений прибуток

7) Індeksi цін і ВВП-дефлятор

- a) Індекс Пааше
- b) Індекс Ласпейреса
- c) Ідеальний індекс Фішера

8) Номінальний і реальний ВВП

Література: [1a: с.151-180], [2: с.118-163], [3a: с.132-154]

Окремі питання:

- 1.) Збільшився обсяг зібраного ПДВ. Наскільки і як це відобразиться на величині
 - a. ЧВП? (ніяк)
 - b. НД? (зменшиться)
- 2.) Збільшився обсяг державних трансферних платежів. Наскільки і як це відобразиться на величині
 - a. ВД (ВД збільшиться)
 - b. НД (на НД не відобразиться)
- 3.) На які компоненти вплинуть (якщо вплинуть) такі трансакції? Як саме?:
 - a. Сім'я купує новий відеомагнітофон; (споживання +)
 - b. Сім'я купує новий будинок; (інвестиції +)
 - c. Бізнесмен купує пляшку пива "Оболонь"; (споживання +)
 - d. Той самий бізнесмен купує новий пакувальний апарат для свого підприємства; (інвестиції +)
 - e. Уряд України скоротив розмір пенсій потерпілим від наслідків аварії на ЧАЕС; (використовуваний дохід -)
 - f. Уряд України виділив додаткові кошти на будівництво державних житлових комплексів для працівників КМ, ВР і т.д.; (державні закупівлі +)
 - g. Харківський тракторний завод продав Росії 1000 тракторів; (чистий експорт +)
 - h. Сім'я Сидоренків купувала до свята ящик вірменського коньяку; (чистий експорт -) – IMPORT INTERVENTION

ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- 1.) Чому витрати на придбання нового житла відносяться до інвестицій, а не до споживання?
- 2.) Чому нараховується приписана рента?
- 3.) Переваги і недоліки різних систем оподаткування:
 - прогресивна;
 - пропорційна;
 - регресивна.

СЕМІНАР 2. (Теми 2-3) **Модель сукупних видатків.**
Ефект мультиплікатора

(2 год.)

1. Споживання і заощадження

- 1.1. Взаємозалежність: “дохід-споживання” і “дохід-заощадження”
- 1.2. Шкала споживання і шкала заощадження
- 1.3. Середня і гранична схильність до споживання і заощадження
- 1.4. Чинники споживання і заощадження, не пов’язані з доходом
 - 1.4.1. Багатство
 - 1.4.2. Очікування
 - 1.4.3. Споживча заборгованість
 - 1.4.4. Оподаткування споживачів
- 1.5. Переміщення і стабільність

2. Інвестиції

- 2.1. Сподівана норма чистого прибутку
- 2.2. Реальна процентна ставка
- 2.3. Крива попиту на інвестиції
- 2.4. Зміни попиту на інвестиції
 - 2.4.1. Витрати на придбання, експлуатацію та обслуговування устаткування
 - 2.4.2. Податки на підприємця
 - 2.4.3. Технічний прогрес
 - 2.4.4. Наявний основний капітал
 - 2.4.5. Очікування
- 2.5. Інвестиції та дохід
- 2.6. Фактори нестабільності інвестицій
 - 2.6.1. Тривалий термін використання
 - 2.6.2. Нерегулярність інновацій
 - 2.6.3. Мінливість прибутків
 - 2.6.4. мінливість очікувань

3. Рівноважний ВВП: підхід “видатки-обсяг виробництва”

- 3.1. Табличний аналіз
 - 3.1.1. Реальний внутрішній обсяг виробництва
 - 3.1.2. Сукупні видатки
 - 3.1.3. Рівноважний ВВП
 - 3.1.4. Порушення рівноваги
- 3.2. Графічний аналіз

4. Рівноважний ВВП: підхід “витікання-ін’єкції”

- 4.1.1. Суть підходу “витікання-ін’єкції”
- 4.2. Табличний аналіз
- 4.3. Графічний аналіз

5. Заплановані та фактичні інвестиції

- 5.1. Відсутність рівноваги і запаси
- 5.2. Досягнення рівноваги

6. Чистий експорт як складова моделі сукупних видатків

7. Чистий експорт і рівноважний ВВП

- 7.1. Додатний чистий експорт
- 7.2. Від’ємний чистий експорт

8. Державний сектор як складова моделі сукупних видатків

- 8.1. Державні закупівлі і рівноважний ВВП
- 8.2. Оподаткування і рівноважний ВВП
- 8.3. Мультиплікатор збалансованого бюджету
 - 8.3.1. Прямий вплив державних видатків
 - 8.3.2. Непрямий вплив податків

9. ВВП за повної зайнятості

- 9.1. Рецесійний розрив
- 9.2. Інфляційний розрив

10. Ефект мультиплікатора

- 10.1. Логічне обґрунтування
- 10.2. Мультиплікатор і гранична схильність до споживання та заощадження
- 10.3. Значення мультиплікатора

Література: [1а: с.208-263], [2: с.164-191, 221-237], [3а: с.210-239]

Задача 1:

ВВП=ВД	Споживання	Заощадження	APC	APS	MPC	MPS
70	72	-2	1,03	-0,03		
80	81	-1	1,01	-0,01	0,90	0,10
90	90	0	1,00	0,00	0,90	0,10
100	99	1	0,99	0,01	0,90	0,10
110	108	2	0,98	0,02	0,90	0,10
120	117	3	0,98	0,03	0,90	0,10
130	126	4	0,97	0,03	0,90	0,10
140	135	5	0,96	0,04	0,90	0,10
150	144	6	0,96	0,04	0,90	0,10

1. Визначити пороговий рівень доходу.
2. Чи можливою є ситуація,
 - 2.1. коли споживання перевищує використовуваний дохід?
 - 2.2. За рахунок чого в такому разі живуть споживачі?
 - 2.3. Чи були такі випадки в Україні?
3. Чи обов'язково залишаються постійними MPC та MPS за всіх рівнів використовуваного доходу?

Задача 2:

Таблиця 2-1

ВВП=ВД	Споживання	Заощадження	Інвестиції	Сукупні видатки	Непередбачені інвестиції в запаси	Тенденція зайнятості, виробництва і доходу
70	72	-2	2	74	-4	+
80	81	-1	2	83	-3	+
90	90	0	2	92	-2	+
100	99	1	2	101	-1	+
110	108	2	2	110	0	Рівновага

120	117	3	2	119	1	-
130	126	4	2	128	2	-
140	135	5	2	137	3	-
150	144	6	2	146	4	-

Таблиця 2-2

ВВП=ВД	Споживання	Заощадження	Інвестиції	Сукупні видатки	Непередбачені інвестиції в запаси	Тенденція зайнятості, виробництва і доходу
70	72	-2	3	75	-5	+
80	81	-1	3	84	-4	+
90	90	0	3	93	-3	+
100	99	1	3	102	-2	+
110	108	2	3	111	-1	+
120	117	3	3	120	0	Рівновага
130	126	4	3	129	1	-
140	135	5	3	138	2	-
150	144	6	3	147	3	-

- Потрібно визначити:
 - Сукупні видатки
 - Непередбачені інвестиції:
 - Витрати запасів
 - Створення запасів
 - Рівноважний ВВП
- Припустімо, що заплановані інвестиції збільшилися на 1:
 - Як зміняться сукупні видатки?
 - Як зміняться непередбачені інвестиції?
- Наскільки збільшився рівноважний ВВП при збільшенні запланованих інвестицій на 1?
- Чому дорівнює мультиплікатор?
- Які є формули для обчислення мультиплікатора?:
 - мультиплікатор = зміна реального ВВП / початкова зміна в сукупних видатках
 - мультиплікатор = $1 / (1 - MPC)$
 - мультиплікатор = $1 / MPS$

Додаткові запитання:

- Як вплине на рівень споживання підвищення податку на депозитні вклади, за інших рівних умов? – **Збільшить споживання.**
- Чому зберігається відносна стабільність рівнів споживання і заощадження? – **Фактори діють одночасно.**
- Які детермінанти визначають зміну величини споживання і заощадження? – **Зміна величини ВД.**
- Які детермінанти визначають зміну споживання і заощадження? – **Багатство, Рівень цін, Очікування, Рівень заборгованості, Рівень оподаткування (споживачів).**

- 5.) Що є детермінантом величини попиту на інвестиції? – **Реальна процентна ставка.**
- 6.) Що є детермінантом величини попиту на інвестиції? –
- a. **Витрати, що пов'язані з придбанням, експлуатацією та обслуговуванням інвестиційних товарів;**
 - b. **Рівень оподаткування підприємців;**
 - c. **Технологічні зміни (технічний прогрес)**
 - d. **Фактична забезпеченість підприємців інвестиційними товарами;**
 - e. **Очікування підприємців.**
- 7.) Які фактори лежать в основі нестабільності інвестицій? –
- a. **Відносно тривалий термін використання інвестиційних товарів;**
 - b. **Нерегулярність інновацій;**
 - c. **Мінливість прибутків;**
 - d. **Мінливість очікувань.**
- 8.) Яке числове значення має мультиплікатор збалансованого бюджету? – **Одиниця.**
- a. **Чому він має таке значення? – Тому що при збільшенні податків та бюджетних видатків в дію вступають MPC та MPS. (можна показати приклад – 0.8-0.2 та 0.6-0.4)**

СЕМІНАР 3. (Тема 4) **Модель “Сукупний попит
і сукупна пропозиція (AD/AS)”**

(2 год.)

1.) СУКУПНИЙ ПОПИТ

Визначення

2.) Крива AD і чинники її спадності

- 1) Ефект багатства (майна)
- 2) Ефект процентної ставки
- 3) Ефект іноземних закупівель

3.) Детермінанти сукупного попиту

- 1) Зміни видатків споживачів
 - i. багатство споживачів
 - ii. сподівання споживачів
 - iii. заборгованість споживачів
 - iv. податки
- 2) Зміни інвестиційних видатків
 - i. процентні ставки
 - ii. сподівання прибутків від інвестиційних проектів
 - iii. податки на бізнес
 - iv. технології
 - v. рівень надлишкових виробничих потужностей
- 3) Зміни державних видатків
- 4) Видатки на чистий експорт
 - i. національний дохід інших країн
 - ii. обмінні валютні курси

4.) Взаємозв'язок кривої сукупного попиту (AD) і моделі сукупних видатків

5.) СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ (AS)

- 1) Визначення AS

6.) Крива сукупної пропозиції

- 1) Горизонтальний відрізок
- 2) Вертикальний відрізок
- 3) Проміжний (висхідний) відрізок

7.) Детермінанти сукупної пропозиції

- 1) Ціни факторів виробництва
 - i. наявність ресурсів в країні
 - ii. ціни імпортованих ресурсів
 - iii. ринкова влада
- 2) Зміна продуктивності
- 3) Зміна правового та інституційного середовища
 - i. податки на бізнес і субсидії
 - ii. державне регулювання

8.) Реальний обсяг виробництва і рівень цін

9.) Зміна рівноваги

- 1) Переміщення кривої сукупного попиту
- 2) Мультиплікатор і зміни рівня цін
 - i. на горизонтальному відрізку
 - ii. на висхідному відрізку

- iii. *на вертикальному відрізку*
- 3) Ефект “храповика”
 - i. *Угоди про заробітну плату*
 - ii. *Моральний стан і продуктивність праці*
 - iii. *Інвестиції на перепідготовку*
 - iv. *Мінімальна заробітна плата*
 - v. *Монопольна влада*
- 4) Переміщення кривої сукупної пропозиції

Література: [1а: с.264-289], [2: с.238-258], [3а: с.155-185]

ПРОМІЖНИЙ ТЕСТ №1 за 5-й триместр (всього 10 питань)

Для успішного складання тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 1 по 4 включно.

- 1) Валовий внутрішній продукт відрізняється від чистого внутрішнього продукту на суму...
 - a) Чистих іноземних факторних доходів;
 - b) Чистих іноземних факторних доходів та витрат на відшкодування спожитого капіталу;
 - c) Витрат на відшкодування спожитого капіталу;
 - d) Чистих іноземних факторних доходів та валових інвестицій.

- 2) Чистий внутрішній продукт відрізняється від чистого національного продукту на суму...
 - a) Чистого експорту;
 - b) Чистих інвестицій;
 - c) Чистих іноземних факторних доходів;
 - d) Приватних трансферних платежів.

- 3) Використовуваний дохід не включає до себе:
 - a) Чистий експорт
 - b) Витрати на споживання
 - c) Особисті податки
 - d) Усе, що входить до пунктів (a) і (c).

- 4) Яке із рівнянь є вірним?
 - a) “Гранична схильність до споживання” – “Гранична схильність до заощадження” = 1
 - b) “Середня схильність до споживання” + “Середня схильність до заощадження” = – 1
 - c) “Особистий дохід” – “Особисті податки” = “Використовуваний дохід”
 - d) “Середня схильність до споживання” + “Гранична схильність до заощадження” = 1

- 5) До детермінантів споживання не відносяться:
 - a) Рівень оподаткування споживачів;
 - b) Рівень заборгованості споживачів
 - c) Очікувана норма чистого прибутку
 - d) Усе, що входить до пунктів (a), (b) і (c).

УВАГА: Питання 6 і 7 відносяться до наступної таблиці (млрд.гр.)

ВВП=ЧВП=НД=ВД *	Споживання, С	Планові інвестиції, І	Сукупні видатки (C+I)
640	650	30	680
660	660	30	690
680	670	30	700
700	680	30	710
720	690	30	720

740	700	30	730
760	710	30	740

- 6) Рівноважний ВВП дорівнює...
- 660 млрд. гр.
 - 720 млрд. гр.
 - 730 млрд. гр.
 - 740 млрд. гр.
- 7) Якщо обсяги планових інвестицій зменшаться на 20 млрд. гр., то рівноважний ВВП дорівнюватиме...
- 680 млрд. гр.
 - 690 млрд. гр.
 - 700 млрд. гр.
 - 740 млрд. гр.
- 8) Від'ємні заощадження домогосподарств мають місце, коли...
- ...ВВП генерує таку суму сукупних видатків, якої недостатньо для купівлі всього виробленого продукту;
 - ..обсяги споживання перевищують суму використаного доходу;
 - ...обсяги споживання перевищують суму заощадження;
 - ...ВВП генерує таку суму сукупних видатків, якої достатньо для купівлі всього виробленого продукту.
- 9) До детермінантів сукупної пропозиції відносяться...
- Рівень цін на фактори виробництва;
 - Рівень продуктивності факторів виробництва;
 - Податки на підприємства та субсидії підприємствам;
 - Усе, що входить до пунктів (a), (b) і (c).
- 10) Детермінанти сукупного попиту включають до себе....
- Державні видатки;
 - Інвестиційні видатки;
 - Видатки на чистий експорт;
 - Усе, що входить до пунктів (a), (b) і (c).

Правильні відповіді: 1-с, 2-с, 3-d, 4-с, 5-с, 6-b, 7-a, 8-b, 9-d, 10-d

СЕМІНАР 4. (Теми 5-6) **Фіскальна політика. Бюджетний дефіцит і державний борг** (2 год.)

1) ВИДИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

- a) Дискреційна фіскальна політика: визначення
- b) Недискреційна фіскальна політика: визначення

2) ДИСКРЕЦІЙНА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

- a) Стимулювальна фіскальна політика
 - i) Збільшення урядових видатків
 - ii) Скорочення податків
 - iii) Одночасне збільшення державних видатків та скорочення податків
- b) Стримувальна фіскальна політика
 - i) Зменшення урядових видатків
 - ii) Підвищення податків
 - iii) Посування зменшення урядових видатків та підвищення податків
- c) Фінансування дефіциту та використання бюджетних надлишків
 - i) Отримання позики чи емісія
 - ii) Погашення боргу чи бездіяльний бюджетний надлишок
- d) Вибір політики: державні видатки чи податки?

3) НЕДИСКРЕЦІЙНА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

- a) Автоматичні, або вмонтовані, стабілізатори
- b) Бюджет за повної зайнятості
- c) Ефект витіснення

4) Бюджетний дефіцит і державний борг

- a) Визначення дефіциту бюджету
- b) Визначення державного боргу

5) Збалансування бюджету

- a) Щорічно збалансований бюджет
- b) Циклічно збалансований бюджет
- c) Функціональні фінанси

6) Причини виникнення державного боргу

- a) Війни
- b) Економічні спади
- c) Зниження податків
- d) Відсутність політичної волі

7) Взаємозв'язок (Кількісні порівняння) державного боргу з іншими [макро]показниками

- a) Взаємозв'язок державного боргу та обсягів ВВП
- b) Міжнародні порівняння державної заборгованості
- c) Процентні платежі за державний борг
- d) Кредитори: державні та місцеві уряди, іноземні агенції, фізичні особи тощо
- e) Принципи рахівництва та інфляції

8) [Економічні] Наслідки бюджетного дефіциту і державного боргу (для національної економіки)

- a) Банкрутство країни
- b) Переміщення боргового тягару
- c) Розподіл доходу

d) Ефект витіснення і величина капіталу

9) Політичні рішення проблеми (заходи щодо) бюджетного дефіциту

Література: [1а: с.290-312, 450-471], [2: с.327-350], [3а: с.356-387]

Для обговорення.

1.) Збалансований бюджет:

- переваги,
- недоліки,
- мультиплікатор збалансованого бюджету.

2.) Дефіцит бюджету:

- можливість чи неможливість запобігання,
- припустимі межі дефіциту,
- взаємозв'язок дефіциту бюджету, валютних курсів та дефіциту торгового балансу.

СЕМІНАР 5. (Теми 7-8) **Гроші і банківська система.**
Монетарна політика

(2 год.)

- 1. Гроші (визначення)**
- 2. Функції грошей**
 - 2.1. Засіб обміну
 - 2.1.1. *засіб платежу(?)*
 - 2.2. Міра вартості
 - 2.3. Засіб нагромадження
- 3. Грошові агрегати M0, M1, M2, M3, L**
- 4. Чинники пропозиції грошей**
 - 4.1. Гроші як борг
 - 4.2. Вартість грошей
 - 4.2.1. Прийнятність
 - 4.2.2. Законний платіжний засіб
 - 4.2.3. Відносна рідкісність
 - 4.3. Підтримання вартості грошей
- 5. Попит на гроші (Dt, Da, Dm)**
 - 5.1. Операційний попит на гроші – Dt
 - 5.2. Попит на гроші як на активи – Da
 - 5.3. Сумарний попит на гроші – Dm
- 6. Ринок грошей**
 - 6.1. Нестача
 - 6.2. Надлишок
- 7. Банківська система**
 - 7.1. Роль центрального банку в економіці
 - 7.2. Класифікація банків
 - 7.3. Банківські резерви
 - 7.4. Банківські депозити
 - 7.5. Мультиплікатори банківських грошей і грошової маси
- 8. Знаряддя монетарної політики**
 - 8.1. Операції на відкритому ринку
 - 8.1.1. Купівля цінних паперів
 - 8.1.2. Продаж цінних паперів
 - 8.2. Зміна норми резервування
 - 8.2.1. Збільшення норми резервування
 - 8.2.2. Зменшення норми резервування
 - 8.3. Зміна облікової ставки
 - 8.3.1. Дешеві гроші
 - 8.3.1.1. Купівля цінних паперів
 - 8.3.1.2. Зменшення норми резервування
 - 8.3.1.3. Зниження облікової ставки
 - 8.3.2. Дорогі гроші
 - 8.3.2.1. Продаж цінних паперів
 - 8.3.2.2. Збільшення норми резервування
 - 8.3.2.3. Підвищення облікової ставки
- 9. Наслідки монетарної політики**
 - 9.1. Причинно-наслідковий зв'язок
 - 9.1.1. Ринок грошей

- 9.1.2. Інвестиції
- 9.1.3. Рівноважний ВВП
- 9.2. Наслідки політики дешевих грошей
- 9.3. Наслідки політики дорогих грошей
- 9.4. Уточнення і зворотні зв'язки
 - 9.4.1. Ефективність політики
 - 9.4.2. Ефект зворотного зв'язку
- 9.5. Монетарна політика і сукупна пропозиція
- 10. Ефективність монетарної політики**
 - 10.1. Сильні сторони монетарної політики
 - 10.1.1. Швидкість та гнучкість
 - 10.1.2. Захищеність від політичного тиску
 - 10.2. Недоліки і проблеми
 - 10.2.1. Зменшення контролю?
 - 10.2.2. Циклічна асиметрія
 - 10.2.3. Зміни швидкості обігу грошей
 - 10.2.4. Вплив інвестицій
 - 10.2.5. Процент як дохід
 - 10.3. СУЧАСНА МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА С.Ш.А. І ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ
- 11. Монетарна політика України**

Література: [1а: с.315-341, 363-390], [2: с.306-326], [3а: с.240-276]

Для обговорення:

- 1.) Засади, на яких базуються фіскальна політика та монетарна політика.
- 2.) Чи потрібна тільки одна політика – фіскальна або монетарна – чи потрібні обидві у певному балансі?
- 3.) Переваги фіскальної або монетарної політики.
- 4.) Недоліки фіскальної або монетарної політики.
- 5.) Припустімо, що:
 - a. ВВП за повної зайнятості = 300 млрд. гривень.
 - b. ВВП фактичний = 250 млрд. гривень.
 - c. На даному фактичному рівні ВВП гранична схильність до споживання = 0,8.
 - d. Норма резервування = 10%.
 - e. Облікова ставка зараз становить 5%
 - f. Зниження облікової ставки на 1% веде до збільшення попиту на інвестиції на 5 млрд. гривень.

Питання:

- 1.) Яких заходів треба вжити, щоб досягти ВВП за повної зайнятості?

СЕМІНАР 6. (Теми 9-10) Економічні цикли.
Безробіття та інфляція

(2 год.)

- 1.) Фази ділового циклу**
 - i) Вершина
 - ii) Спад
 - iii) Дно
 - iv) Піднесення
- 2.) Причини економічних коливань**
 - a. Екзогенні теорії
 - b. Ендогенні теорії
- 3.) Теорія реального ділового циклу**
- 4.) Безробіття і його види**
 - a. Фрикційне безробіття
 - b. Структурне безробіття
 - c. Класичне безробіття
 - d. Циклічне безробіття (Keynesian unemployment)
 - e. Природний рівень безробіття
- 5.) Зайнятість:**
 - a. Повна
 - b. Часткова
 - c. Зневірені робітники
- 6.) Економічні і соціальні (поазекономічні) втрати від безробіття**
 - a. ВВП-розрив і закон Оукена
 - b. Нерівномірний розподіл тягару між різними групами населення
 - c. Міжнародні порівняння
- 7.) Проблема безробіття в Україні**
- 8.) Визначення і вимірювання інфляції**
 - a. Визначення
 - i. Інфляція
 - ii. Дефляція
 - b. Вимірювання інфляції
- 9.) Види інфляції**
 - a. За темпами:
 - i. Повзуча
 - ii. Помірна
 - iii. Галопуюча
 - iv. Гіперінфляція
 - b. За ознакою передбачуваності
 - i. Передбачена
 - ii. Непередбачена
 - c. За ознакою збалансованості
 - i. Збалансована
 - ii. Незбалансована
 - d. За причинами виникнення
 - i. Інфляція попиту
 1. Відрізок 1
 2. Відрізок 2

3. Відрізок 3
- ii. Інфляція пропозиції
 1. Інфляція, що зумовлена підвищенням заробітної плати
 2. Інфляція, що зумовлена збуренням пропозиції

- 10.) **Причини інфляції**
- 11.) **Соціально-економічні наслідки інфляції**
- 12.) **Крива Філіпса**
- 13.) **Стагфляція**
- 14.) **Методи боротьби проти інфляції**

Література: [1а: с.181-207], [2: с.259-305], [3а: с.299-355]

Для обговорення.

Парламент не сформував більшість, не спроможний своєчасно затвердити бюджет.

Президент підготував (хоч іще не підписав) указ про роспуск Парламенту і про призначення перевиборів.

Голова Центрального Банку країни подав у відставку через неприпустимий тиск з боку Президента і Парламенту на політику, що її проводить ЦБ.

Питання:

Яким методам слід віддати перевагу в даній ситуації: фіскальним чи монетаристським?

(Які дані потрібні для відповіді на це запитання?)

ПРОМІЖНИЙ ТЕСТ №2 за 5-й триместр (всього 10 питань)

Для успішного складання даного тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 5 по 10 включно.

- 1) До заходів стримувальної фіскальної політики відносяться:
 - a) Збільшення урядових видатків;
 - b) Зменшення податків;
 - c) Зменшення урядових видатків та / або збільшення податків;
 - d) Усі заходи, що входять до пунктів (a) і (b).
- 2) Гроші виконують такі функції:
 - a) Засіб споживання;
 - b) Міра вартості;
 - c) Міра загромождження;
 - d) Усе, що входить до пунктів (a), (b) і (c).
- 3) Інфляція – це ...
 - a) Зростання загального рівня цін
 - b) Знецінення грошей
 - c) Зниження загального рівня цін
 - d) Збільшення державних видатків.
- 4) До заходів монетарної політики не відносяться:
 - a) Зниження рівня інвестицій;
 - b) Збільшення податків та / або зменшення державних видатків;
 - c) Збільшення облікової (дисконтної) ставки;
 - d) Усі заходи, що входять до пунктів (a) і (b).
- 5) До заходів стимулювальної фіскальної політики відносяться:
 - a) Зменшення урядових видатків;
 - b) Збільшення податків;
 - c) Зниження облікової (дисконтної) ставки;
 - d) Збільшення урядових видатків та / або зменшення податків;
 - e) Усі заходи, що входять до пунктів (a), (b), (c) і (d);
 - f) Усі заходи, що входять до пунктів (a), (b) і (d).
- 6) Природний рівень безробіття включає до себе:
 - a) фрикційне безробіття;
 - b) класичне безробіття;
 - c) структурне безробіття;
 - d) усе, що входить до пунктів (a) і (b);
 - e) усе, що входить до пунктів (a) і (c).
- 7) Збільшення норми резервування веде до ...
 - a) Збільшення надлишкових резервів комерційних банків;
 - b) Збільшення грошової маси;
 - c) Зменшення величини грошового мультиплікатора;
 - d) Зменшення обов'язкових резервів комерційних банків.

- 8) Збільшення загальних витрат виробництва веде до...
- a) Інфляції попиту;
 - b) Інфляції пропозиції
 - c) Дефляції пропозиції
 - d) До наслідків, що вказані в пунктах (a) і (b).
- 9) Концепція циклічно збалансованого бюджету передбачає...
- a) Досягнення збалансованого бюджету на щорічній основі;
 - b) Досягнення збалансованості бюджету в цілому за весь цикл сонячної активності;
 - c) Наявність бюджетного дефіциту, який становитиме до 3% від ВВП;
 - d) Досягнення збалансованості бюджету в цілому за весь економічний цикл;
 - e) Зведення бюджету з надлишком, який не перевищує 5% від ВВП.
- 10) До заходів стримувальної монетарної політики відносяться:
- a) Збільшення надлишкових резервів комерційних банків;
 - b) Зниження облікової (дисконтної) ставки;
 - c) Збільшення норми резервування;
 - d) Купівля центральним банком цінних паперів;
 - e) Усі заходи, що входять до пунктів (a), (b) і (c);
 - f) Усі заходи, що входять до пунктів (a), (b) і (d).

Правильні відповіді: 1-с, 2-b, 3-a, 4-d, 5-d, 6-е, 7-с, 8-b, 9-d, 10-с.

Фактори економічного зростання.

Чинники, що протидіють економічному зростанню.

Неокласична модель економічного зростання.

Золоте правило обсягу капіталу.

Розрахунок внеску факторів економічного зростання.

Залишок Солоу.

Моделі “стандартного розвитку” і “сталого суспільства”.

Стимулювання економічного зростання.

Особливості економічного розвитку та економічного зростання в Україні.

Література: [1а: с.472-496], [2: с.192-220], [3а: с.277-298], [9: с.78-98]

Для обговорення:

1. Чи потрібне подальше економічне зростання?
 - а. Доводи “за”
 - б. Доводи “проти”
2. Чи варто впливати на динаміку народонаселення?
3. Фактори, що сприяють економічному зростанню.
4. Фактори, що перешкоджають економічному зростанню.
5. Чи є обґрунтованими моделі:
 - а. “стандартного розвитку”?
 - б. “сталого суспільства”?
6. Чи існують у людства можливості запобігання глобальному краху?
7. Як можна прокоментувати думку про те, що “запаси ресурсів обмежуються лише рівнем знань людини”?
8. Сутність понять:
 - а. соціально-економічний розвиток,
 - б. соціально-економічне зростання
 - с. сталий розвиток

СЕМІНАР 8. (Теми 12-13) **Відкрита економіка.**

Україна в контексті глобалізації економіки

(2 год.)

Обсяги і структура міжнародної торгівлі.

Чинники торгівлі.

Порівняльна перевага і спеціалізація.

Ринок іноземних валют.

Номінальні і реальні валютні курси.

Плаваючі та фіксовані валютні курси.

Багатосторонні торговельні угоди, зони вільної торгівлі і міжнародні валютні організації.

Глобальні проблеми.

Глобальна економічна система і Україна.

Економічні зв'язки України.

Фінансова система і фондовий ринок України.

Світовий ринок праці і Україна.

Нова екологічна політика і Україна.

Література: [1a(b): с.123-148], [2: с.351-392], [3a: с.388-403], [10]

Для обговорення:

Глобалізм та анти-глобалізм: аргументи “за” і “проти”.

ІСПИТОВИЙ ТЕСТ за 5-й триместр (всього 20 запитань)

Для успішного складання даного тесту потребується засвоєння матеріалу Тем з 1 по 13 включно (Частина 2), а також повторення матеріалу Частини 1.

- 1) Величина попиту на продукт А змінюється:
 - a) При зміні режиму оподаткування виробників продукту А, за інших незмінних умов;
 - b) При зміні ціни на продукт А, за інших незмінних умов;
 - c) При зміні смаків та уподобань споживачів, за інших незмінних умов;
 - d) За умов, що вказані в а) і c);
 - e) За умов, що вказані в а) і b);
 - f) За умов, що вказані в b) і c).
- 2) В умовах чистої конкуренції фірма максимізує свої прибутки за умови обсягу виробництва, що відповідає точці...
 - a) ... перетину кривих граничних витрат і граничного доходу;
 - b) ... перетину кривих постійних витрат і постійного доходу;
 - c) ... в якій граничний дохід перевищує граничні витрати;
 - d) За умов, що вказані в а) і c);
 - e) За умов, що вказані в а), b) і c).
- 3) Використання додаткової одиниці ресурсу є економічно доцільним, якщо забезпечується виконання наступної умови:
 - a) Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, перевищують граничний фізичний продукт, що створюється внаслідок використання додаткової одиниці ресурсу;
 - b) Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, дорівнюють граничному фізичному продукту, що створюється внаслідок використання додаткової одиниці ресурсу;
 - c) Граничні витрати, пов'язані з використанням додаткової одиниці ресурсу, є меншими, ніж граничний грошовий дохід від її використання;
 - d) Все, що вказано в умовах а) і b);
 - e) Все, що вказано в умовах b) і c).
- 4) Головними особливостями суспільних благ є...
 - a) ...невиключеність споживання;
 - b) ...невизначеність у споживанні;
 - c) ...неконкурентність у споживанні;
 - d) Все, що вказано в умовах а) і b);
 - e) Все, що вказано в умовах а) і c).
- 5) Припустімо, що чистий внутрішній продукт дорівнює 500 млрд. гривень, чисті іноземні факторні доходи становлять 10 млрд. гривень, особисті податки 30 млрд. гривень, непрямі податки 20 млрд. гривень, чисті інвестиції 35 млрд. гривень. Тоді сума національного доходу дорівнює...
 - a) ...= 490 млрд. гривень;
 - b) ...= 470 млрд. гривень;
 - c) ...= 460 млрд. гривень;
 - d) ...= 475 млрд. гривень.
- 6) В умовах статичної економіки чисті інвестиції...
 - a) ...перевищують валові інвестиції на суму відрахувань на споживання капіталу;
 - b) ...дорівнюють нулю;

- c) ...дорівнюють сумі валових інвестицій;
 - d) ...мають від'ємне значення;
 - e) ...дорівнюють сумі відрахувань на споживання капіталу;
 - f) ...перевищують національний дохід на суму відрахувань на споживання капіталу.
- 7) Початкове збільшення видатків становить 4 млрд. гривень. Гранична схильність до споживання = 0.8. Наскільки зросте рівноважний ВВП?
- a) На 32 млрд. гривень;
 - b) На 20 млрд. гривень;
 - c) На 3.2 млрд. гривень;
 - d) Зменшиться на 4 млрд. гривень.
- 8) Гіпотетична економіка має збалансований державний бюджет, за яким доходи = видатки = 600 млрд. гривень. Прийнято рішення про збільшення державних видатків та податків на однакову суму 30 млрд. гривень. Наскільки збільшиться рівноважний ВВП, якщо гранична схильність до споживання = 0.8?
- a) На 30 млрд. гривень;
 - b) На 6 млрд. гривень;
 - c) На 150 млрд. гривень;
 - d) На 24 млрд. гривень;
 - e) На 60 млрд. гривень.
- 9) Зміна в початкових видатках викликає найбільші зміни значення реального ВВП, коли економіка перебуває ...
- a) ... в стані "перегрівання";
 - b) ... в стані спаду виробництва;
 - c) ... в стані повної зайнятості.
- 10) Дискреційна фінансова політика включає до себе такі заходи:
- a) Збільшення податків;
 - b) Зменшення урядових видатків;
 - c) Зменшення податків;
 - d) Усі заходи, що зазначені в а), b) і c);
 - e) Усі заходи, що зазначені в а) і b).
- 11) До методів зниження державного боргу відносяться...
- a) ...підвищення облікової (дисконтної) ставки;
 - b) ...підвищення податків;
 - c) ...збільшення державних видатків;
 - d) Усі методи, що названі в а), b) і c).
- 12) При нормі резервування 10% банки можуть збільшити кількість грошей на поточних рахунках максимум...
- a) на 90%;
 - b) у 0.9 разів;
 - c) на 10%;
 - d) у 10 разів.
- 13) Якщо знижується облікова (дисконтна) ставка, зменшується норма резервування та відбувається купівля центральним банком цінних паперів, то говорять, що проводиться...
- a) ...стимулювальна фінансова політика;
 - b) ...стримувальна монетарна політика;
 - c) ...стимулювальна монетарна політика;

- d) ...стримувальна фінансова політика.
- 14) Якщо збільшуються податки та зменшуються державні видатки, то говорять, що проводиться...
- a) ...стимулювальна фінансова політика;
 - b) ...стримувальна монетарна політика;
 - c) ...стимулювальна монетарна політика;
 - d) ...стримувальна фінансова політика.
- 15) ВВП за повної зайнятості припускає наявність...
- a) ...фрикційного безробіття;
 - b) ...циклічного безробіття;
 - c) ...фрикційного і структурного безробіття;
 - d) ...структурного і циклічного безробіття.
- 16) Економічне зростання – це ...
- a) ... збільшення реального ВВП на душу населення;
 - b) ... збільшення номінального ВВП на душу населення;
 - c) ... збільшення номінальної заробітної плати;
 - d) ... все, що вказане в а), b) і c);
 - e) ... все, що вказане в а) і b).
- 17) До факторів, що сприяють економічному зростанню, відносяться:
- a) збільшення сукупного попиту;
 - b) збільшення кількості і якості природних ресурсів;
 - c) підвищення рівня технологій;
 - d) все, що вказане в а), b) і c);
 - e) все, що вказане в b) і c).
- 18) Відносні ціни товарів, що вироблені у двох країнах, являють собою...
- a) ...фіксовані валютні курси;
 - b) ...номінальні валютні курси;
 - c) ...плаваючі валютні курси;
 - d) ...реальні валютні курси.
- 19) До детермінантів сукупної пропозиції відносяться:
- a) зміни цін на фактори виробництва;
 - b) зміни продуктивності;
 - c) зміни інвестиційних видатків;
 - d) все, що вказане в а), b) і c);
 - e) все, що вказане в а) і b).
- 20) Валовий внутрішній продукт це ринкова вартість ...
- a) ... усіх товарів і послуг, що вироблені внутрі країни за певний період часу;
 - b) ... усіх кінцевих товарів і послуг, що вироблені громадянами країни за певний період часу;
 - c) ... усіх проміжних товарів і послуг, що вироблені внутрі країни за певний період часу;
 - d) ... усіх кінцевих товарів і послуг, що вироблені внутрі країни за певний період часу;
 - e) ... усіх товарів і послуг, що вироблені громадянами країни за певний період часу.

Правильні відповіді: 1-е, 2-а, 3-с, 4-е, 5-а, 6-б, 7-б, 8-а, 9-б, 10-д, 11-б, 12-д, 13-с, 14-д, 15-с, 16-а, 17-д, 18-д, 19-е, 20-д.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

	(годин)
1) Види макроекономічної політики	(1)
2) Взаємозв'язок національних рахунків	(1)
3) Моделі сукупних видатків в класичній і кейнсіанській економічних теоріях	(2)
4) Основні проблеми фіскальної політики	(1)
5) Взаємозв'язок бюджетного і торгового дефіцитів	(1)
6) Політичні рішення проблеми бюджетного дефіциту	(1)
7) Порівняння фінансових систем США та України	(6)
8) Порівняння законодавства США і України стосовно банкрутства банків	(6)
9) Комерційний банк: створення, структура, функціонування	(4)
10) Стагфляція	(1)
11) Теорія адаптивних сподівань	(2)
12) Теорія раціональних сподівань	(2)
13) Платіжний баланс	(2)

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

- 1) *Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю* Аналітична економія: принципи, проблеми і політика: Пер. з англ. Науковий редактор перекладу Т.Панчишин
а) Ч.1: Макроекономіка – Львів: “Просвіта” – 1997
б) Ч.2: Мікроекономіка – Львів: “Просвіта” – 1999
- 2) *З.І.Ватаманюк, С.М.Панчишин, С.К.Реверук та ін.* Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2001

Додаткова література

- 3) *Н. Грегори Мэнкью* Принципы экономики. – СПб: Питер Ком, 1999. – 784 с.
- 4) *Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус* Экономика.: Пер. с англ.: 16-е изд.: Уч. Пос. – М.: Изд.дом «Вильямс», 2000. – 688с.
- 5) Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч./ С.Будаговська, О.Кілієвич, І.Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 1998. – 518с.
- 6) *Bradley R. Schiller* The Economy Today – 4th ed., Random House, NY, 1989
- 7) *Манків, Грегори Н.* Макроекономіка/Пер.з англ. – Київ, Основи, 2000. – 588с.
- 8) *Бажал Ю.М.* Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.
- 9) *Соколенко С.І.* Глобалізація і економіка України. – К.: Логос, 1999. – 568с.
- 10) *Robert E. Hall, John B. Taylor* Macroeconomics: Theory, Performance and Policy. – 2nd ed., W.W. Norton & Company, Inc. 1988